

AMERİKA'NIN KURDUĞU DÜNYA ROBERT KAGAN

Yazar Hakkında: ABD'nin en etkili stratejik düşünürlerinden ve New York Times'ın en çok satan yazarlarından Robert Kagan aynı zamanda Washington Post köşe yazarı ve Brookings Institution kıdemli üyesidir.

Diğer kitapları: The Return of History /Tarihin Dönüşü - The End of Dreams /Rüyaların Sonu - Dangerous Nation /Tehlikeli Ulus - Paradise and Power/Cennet ve İktidar - A Twilight Struggle/ Alacakaranlık Mücadelesi

-Özet-

Diyelim ki mevcut düzeni şekillendiren başlıca güç olan Amerika, iç sorunlarını çözmek üzere enerjisini kendisine odaklayıp dünya lideri rolünden çekilmeye kalktı, acaba dünya ne hale gelirdi? Peki ya ABD olmasaydı veya ABD çökecek olsa, 60 yılı aşkın süredir oluşturup desteklediği küresel serbest pazar ve yine Amerika'nın kurduğu dünya düzeni devam edebilir miydi? Uluslararası düzenin başta ABD ve benzer zihniyete sahip müttefiklerince yönlendirilmediği bir dünya insanlığın geleceği adına ne anlama gelir? Amerika batsa yerini kim alır? Amerika gerçekten çöküşte mi? Yoksa Amerikalılar gücü kaybetme korkusuyla zamansız bir şekilde kendini imha mı edecek? Bu soruların cevabını bulmak için durumu etraflıca incelemek lazım.

Son 60 yılda görülen çarpıcı küresel ekonomik büyüme, dünyanın lider serbest piyasa ekonomisi olan ABD'nin şekillendirdiği iktisadi düzenin bir yansımasıdır ve belki de içinde bulunduğumuz bu barış ve refah çağı tek bir ulusun ustalıkla yönlendirdiği muazzam güce bağlıdır. Amerikan gücünün giderek yükseldiği 1950'den itibaren demokratik ülkelerin sayısının artması da rastlantı değildir. Demokrasi, yalnızca halkların demokratik düzene duyduğu özlem nedeniyle değil, 1950'den beri dünyadaki en güçlü ulusun yönetim biçimi olduğundan yaygınlaşmıştır. 1941'de demokrasilerin sayısı bir düzineyken günümüzde yüzü aşındır. Öncesinde dört asır boyunca gayri safi küresel hasıla (GSKH) yılda %1 artmışken 1950'den bu yana yılda ortalama %4 artış göstermiştir. Bu milyarlarca insanın yoksulluktan kurtulması demektir.

Günümüz dünya düzeninde çok şeyi kanıksamış durumdayız. Oysa ki geniş alana yayılmış özgürlükler ve büyük güçler arasındaki barış hali, mevcut ekonomik krize rağmen tarihte benzeri görülmemiş bir refah düzeyiyle oldukça hassas bir zeminde seyretmekte. Son zamanlarda Amerika'nın çöküşünü öngören pek çok kişi var. Bu fazlasıyla karamsar yaklaşım biraz yersiz ancak Amerika etkisini yitirirse, şüphesiz boşalan yeri doldurmak ve güç elde etmek için birbiriyle yarışan yükselmekte olan uluslar arasında savaş baş gösterecek ve tüm dünyada demokrasi gerileyecektir. Örneğin Putin'in Rusya'sı ve otoriter Çin'in tesiri artarken küresel serbest piyasa zayıf düşecektir. Geçmişte benzer olaylar Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ve I. Dünya Savaşı'nda Avrupa düzeninin çöküşü sırasında da yaşandı. 20.yy'ın ilk yarısı insanlık tarihindeki en tahrip edici savaşlara sahne oldu; daha önceki yüzyıllarda ise büyük güçler arasındaki savaş hali neredeyse kesintisiz devam etti. Fakat son 60 yıldır büyük güçler arasında savaş çıkmadı, hatta çağımız iki süper-güç ABD ve SSCB arasında hiç başlamayan soğuk savaşla anılır oldu. Elbette dünya düzeninde yanlış giden pek çok şey var. Ancak despotluk ve yoksulluğun genel geçer kural olduğu; barış, demokrasi ve refah gibi kavramların ise istisna sayıldığı binlerce yıllık insanlık tarihi açısından baktığımızda, içinde bulunduğumuz dönemin bir altın çağ olduğu kabul edilmeli. Bazıları bunun, insanlığın gelişiminin kaçınılmaz sonucu olduğuna yani bilim-teknolojinin gelişimi, artan küresel ekonominin uluslararası kurumları güçlendirmesi, uluslararası tutumların evrilmesi, liberal demokrasinin giderek diğer yönetim biçimlerinin önüne geçmesi ve insanlarla ulusların davranışlarını aşan değişim gücüyle birleşmesinden meydana geldiğine inansa bile başka bir olasılık da mevcut. Sefasını sürdürdüğümüz bu ilerleme insan türünün kaçınılmaz evriminden ziyade, emsalsiz ve belki de kısa süreli bazı koşulların ürünü de olabilir. Genel anlamda uluslararası sistemde gücün belli bir şekilde düzenlenmiş ve belirli bir dünya görüşünün diğerlerine tercih edilmesiyle nitelenebilecek bu koşullar, değişip güç dengesi bozulduğu takdirde dünya düzeninin niteliği de değişecektir.

Tarih bize dünya düzenlerinin gelip geçici olduğunu göstermiştir. Yükselir ve çökerler. Çöküş esnasında oluşturdukları kurumlar, kendilerine yol gösteren inançlarla o düzen içindeki ulusların ilişkilerini de şekillendiren kurallar da onlarla birlikte yıkılır. Tarih boyunca uluslararası her düzen, en güçlülerin inanç ve çıkarlarını yansıtmış ve güç, farklı inanç ve çıkarları olanların eline geçtiğinde var olan düzen de değişmiştir. Mesela Roma yıkıldığında dünyada hüküm süren genel düzen de çökmüş ve kargaşa başlamıştır. Yıkılan sadece Roma devleti değil Avrupa'nın kuzeyinden Kuzey Afrika'ya uzanan ekonomik sistemdir ve yeniden kurulması asırlar sürmüştür. Buna bağlı olarak kültür-sanat, bilim-teknoloji genel anlamda uygarlığın ilerleyişi de sekteye uğratarak karanlık çağın başlamasına yol açmıştır. Çağımızda da benzer bir çöküş yaşandı. Bildiğimiz dünya, dört asrı aşkın bir sürede gelişen Avrupa hakimiyetindeki düzenin çöküşüyle II. Dünya Savaşı'nı takip eden karmaşa ve tahribatın arasında kuruldu. Pek çok savaşa neden olan Avrupa'nın kurduğu mükemmellikten çok uzak düzen, saldırgan bir sömürgecilik ve ırkçılık anlayışına sahip olmasına karşın insanlığın gelişiminde büyük atılımların yapıldığı bir çağın koşullarını oluşturdu. 19.yy sonunda İngiltere'nin denizlere hakimiyeti ve Avrupa kıtasındaki büyük güçler arasındaki denge, göreceli bir güvenlik ve istikrar yaratarak kalkınma ve refah sağlarken bugün küreselleşme dediğimiz ticaret ve haberleşme devrimleriyle birbirine yakınlaşan bir dünya kurulmasına yol açtı. Napolyon savaşlarından sonra büyük güçler arasında yaklaşık 40 yıl boyunca ve Almanya'nın birleşmesinin ardından bir 40 yıl daha Avrupa'da barış sağlamayı başaran bu düzen, 20.yy'a girerken pek çoklarının insanoğlunun evrilib büyük savaşlar ve zorbalıkların geride kaldığı sonucuna varmasına bile neden olmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı patlak verince doruk noktasına ulaşan Avrupa medeniyetinin süregelen barış ve gelişen liberalizm devri, yerini aşırı milliyetçilik, despotluk ve ekonomik felaket devrine bıraktı. Demokrasi ve liberalizmin yayılması duraksayarak aksi yöne doğru seyretmeye başladı. Birdenbire başkalarının malına göz koyan liderler güçlü devletlerin başına geçti; dolayısıyla Avrupa'da geri kalan bir avuç demokratik ülke, faşist ve totaliter hükümetlerin kurulduğu komşuları tarafından kuşatıldı. İngiltere ve Avrupa hakimiyetindeki düzenlerin çöküşü 20.yy'da yeni bir karanlık çağ başlatmadı ama yarattığı feci karışıklık bir o kadar yıkıcı oldu. Aslında savaşı Nazi Almanya ve Japon İmparatorluğu kazanmış olsa yeni bir karanlık çağ da başlayabilirdi.

Bu durumda mevcut Amerikan düzeninin sonu gelirse sonuçları daha az mı vahim olur sizce? Birçok Amerikalı aydın, politikacı ve kanaat önderi, şaşkıncu bir soğukkanlılıkla Amerika'nın çökeceğine dair tahminler yürütmekte. Genel kanı, Amerikan üstünlüğünün bitmesinin var olan uluslararası liberal düzeni bozmayacağı yönünde. Düzenin temelini oluşturan demokrasi, refah, büyük güçler arasında barış gibi iyi yönlerin, Amerika'nın etkisi ve gücü azalsa da devam edeceği beklentisi hakim. Bunun yanı sıra Amerika'nın inişe geçişinin hayatın bir gerçeği olduğunu kabul etmek gerektiği dolayısıyla sonuç iyi ya da kötü olsun bunun engellenemeyeceği görüşü de revaçta. Böyle bir ortam karşısında mevcut dünya düzeninin ne kadarının Amerikan gücüne ve kendine özgü niteliklerine dayandığını değerlendirmekte fayda var. Her ne kadar Amerikan dünya düzeni deniyor olsa da ABD'nin bu düzeni tek başına kurmadığı, uluslararası ortamı kendi kendine oluşturmadığı kesin. Diğer milletlerin yanında günümüz dünyasının inşasında bilim-teknolojideki ilerleme, kullanılabilen doğal kaynaklardaki dalgalanmalar, uzun vadeli ekonomik trendler, nüfus artışı gibi tarihsel güçlerin de payı var. Dünyanın her yerinde insanlar kendileri ve çocukları için hayatı daha iyileştirmek için canla başla didinip yoksulluk ve yıkımdan kurtulmaya uğraşmakta. Dünya tek bir ülke tarafından şekillendirilemeyecek kadar büyük. Yine de her tarihsel dönemde uluslararası düzene damgasını vuran hep en güçlü ülkeler olmuştur. Dolayısıyla uluslararası kuralları, davranış ilkelerini, ekonomik ilişkilerin doğasını belirleyen de fikirleri, inançları, meşru kabul edilen hükümet biçimlerini etkileyen de onlar. Örneğin asırlarca tüm Asya'da en baskın güç olan Çin'in Doğu'da milyonlarca insanın yaşayışını, düşünüşünü, kültür-sanatını etkilemiş olması veya 19.yy'da Batılı güçlerin sadece Avrupa'da değil Afrika, Asya ve Latin Amerika'da da uluslararası ve ulusal tutumların standartlarını zorla kabul ettirmiş olması gibi. Nasıl ki tarih boyunca Mısır, Yunan, Roma uygarlıkları, Moğollar, İslam medeniyeti, Osmanlılar ve başka devletler de güçlendikçe kendi düzenlerini etraflarına kabul ettirerek hüküm sürdükleri devirler onların adıyla anıldıysa, II. Dünya Savaşı sonundan gelecekte henüz bilmediğimiz bir zamana kadar olan dönemi de tarihçiler, Amerikan düzeni olarak tanımlayacaktır.

Bunun nedeni sadece ABD'nin uluslararası arenada en etkili güç olması değil. Günümüz dünyasının başlıca özellikleri olan demokrasinin yayılışı, refah, büyük güçler arasındaki barış süreci de doğrudan ve dolaylı olarak ABD'nin uyguladığı güç ve etkiye bağlı. Hiçbir güç dünyayı Amerikalıların etkilediği kadar etkileyemez çünkü başka hiçbir ülke, ABD'nin kendine mahsus birtakım niteliklerine sahip değil. Bunlardan en önemli ve bariz olanları, Amerika'nın coğrafi konumu, kapitalist ekonomisi, demokratik rejimi ve muazzam askeri gücü. Bu özelliklerin hepsinin bir arada oluşu belli bir uluslararası düzen oluşturulmasını sağlamakta. Farklı özelliklerde başka bir ulus benzer bir güce sahip olsa, emin olun dünya düzeni bambaşka olurdu. Mevcut düzeni kavrayabilmek için zor da olsa, Amerikan halkının karmaşık mizacını da anlamak gerek. Bu Amerikalıların üstün erdemleri olduğu anlamında değil elbette. Bazısına uluslararası kurumlar ve küresel çaplı liberal düzeni yapılandıran ileri görüşlü işletmeci ve yöneticiler olarak görülseler de çok az kişi bunu kabul eder. Buna kendileri de dahil. Aslında onlar da diğer halklar gibi bencillikle cömertliğin harmanlandığı bir toplumdur. Ancak çoğu halktan daha fazla birbirine zıt dürtülere sahiptirler ve dünyada oynamaları gereken rol hakkında da çelişkili görüşleri vardır. Ulusal efsaneleri onlara hem ilham verir hem de yanlış yönlendirir. Tarihteki en güçlü, en etkili ve yaygın ulus olmalarına rağmen hala kendilerini mesafeli, pasif, kimsenin işine karışmadan işine bakan kendi halinde bir halk olarak görmektedirler. Halbuki iki asırdan az bir sürede sahil şeridinde bir yerleşimden, tarihte eşi benzeri görülmemiş kuvvete ve nüfuzla sahip dünya çapında bir süpergüce dönüşmeyi becermişlerdir. Milli söylencelerinde anlatılanlar İspanyol, Fransız, Rus asıllı yerleşimcilerin ve çok nüfuslu yerli halkların yaşadığı bölgeyi boyunduruk altına alarak bu toprakları zorla fethetmeleri değil, bomboş sınırlara barışçıl biçimde yerleşmekten ibarettir. Onlara sorsanız bunu gayet sık yapmış olsalar bile kendilerini bela çıkaran çetelere müdahale etmek zorunda kalan isteksiz bir şerif olarak görürler. Bu ister Japon emperyalistler veya Naziler, ister Sovyetler ya da Cihatçılar olsun fark etmez, çoğu Amerikalıya göre ABD savaşa istediği için değil yalnızca mecbur kaldığı için gider. Fakat bu öz algı kendi içinde her ne kadar samimi olsa da gerçeklikten tamamen kopuktur. 19.yy sonunda ABD bir dünya gücüne dönüştüğünden beri, defalarca askeri güç kullanmıştır ve bunlardan pek azı için başka çaresi yoktu denebilir. Bu süre içinde Meksika ve Orta Amerika'da sorun çıkaran liderlere; Küba'da İspanyollara; Filipinler'de bağımsızlık mücadelesi veren gerillalara; Çin'de Batı karşıtlarına; Vietnam ve Kore'de komünistlere karşı savaşıp Avrupa'ya iki defa milyonlarca asker gönderdi. Orta Doğu, Orta Asya ve Afrika'da diktatörlerle cihatçılarla savaştı. Amerikalılar, bunları kendilerini uzak tehditlere karşı savunmak; ekonomik çıkarlarını sürdürmek; insanları katliamdan kurtarmak; saldırganlığa ve despotluğa karşı koyup demokrasiyi desteklemek gibi pek çok nedenden ötürü yaptılar. Bu yüzden savaşı vazgeçilmez ve meşru bir dış politika aracı olarak görür ve askeri kahramanlarına neredeyse başka hiçbir modern ulusta olmadığı kadar hürmet gösterirler. Yine de her savaşa girişlerinde bir daha yapmayacaklarına dair söz verirler.

Amerikalılar onca özdeşleştirildikleri demokrasi davasına dair bile kararsızdır. Woodrow Wilson zamanında bile öyle dünyayı istedikleri gibi baştan yaratmak gibi büyük planları olmamıştır aslında. Burunlarının dibindeki diktatörleri sıkça görmezden gelmiş, onlarla birlik olup yardım etmiş ve beraber iş yapmışlardır. Misyoner değildirler ama demokratik kimlik ve vicdanlarından da kurtulamamış, Benjamin Franklin'in dediği gibi asıl amaçlarının "tüm insanlığın davası" olduğu kanaatinden sıyrılmayı becerememişlerdir. Amerikalı olmak yalnızca Amerikalıların "yaşam tarzımız" dediği şeye inanıp kendini ona adamaktır. Kurucularının koyduğu ilkelerin evrensel olduğuna inandıklarından tüm halkları aynı katı standartlara göre ölçerler. Bu gayet ideolojik dünya görüşü, demokratik olmayan tüm devletlerin gayrimeşru ve dolayısıyla fani olduğunu söyler. Bundan cesaret alan Amerikalılar çoğunlukla hararetli öğütler vermekten fazlasını yapar. Üstelik genellikle kovalamaya gittiği canavarları şaşırtacak şekilde. Geçen yüzyılda Nikaragua başkanı Jose Santos Zelaya ve Meksika Başkanı Victoriano Huerta bundan payını almış; ardından Panama'da Manuel Noriega, Sırbistan'da Slobodan Miloseviç, Afganistan'da Molla Ömer, Irak'ta Saddam Hüseyin ve Libya'da Kaddafi gibi diktatörler koltuklarını ve hatta canlarını Amerikan kuvvetleri desteğiyle kaybetti. Amerikalılar bu zorba liderlere karşı harekete geçmiş olmalarına rağmen, bu müdahalelerin maddi manevi maliyeti nedeniyle sıklıkla da şüpheye düşer. Savaşlar ve işgaller çok masraflıdır. Ayrıca güç uygulamanın ahlaki ikileleriyle tekrar tekrar yüzleşmeleri de cabası. Çünkü

bir ülkeyi özgürlüğüne kavuşturmak aynen fethetmek kadar zalimce bir kuvvet uygulamayı gerektirir. Ahlaki savaşların bile ahlak dışı sonuçları olabilir. Hiçbir halk veya ulus savaş ve baskı araçlarını kullanıp da masum kalmaz. Dolayısıyla bu gerçekler, Amerikalıları rahatsız etmektedir. ABD'nin kuruluşundaki temel ideolojiyi oluşturan evrensellik ve bireysellik arasında çözümsüz bir gerilim vardır. Evrensellik her insanın bireysel haklarını kullanması hakkına duyulan inançken, bireysellik kavramı ise kendi haline bırakılma hakkını vurgular. Amerikan halkının güce karşı hissettiği çelişkili ve kuşkulu duyguların nedeni işte budur. Kendi güçleri hakkında bile karışık hisler beslerler ki bu çoğu zaman adeta ellerini ayaklarını bağlar. Bir ülkeyi istila ve işgal eder etmez çıkış yolları aramaya başlamaları da bundandır. Eleştirmenler bu açıdan İngiltere'den ne kadar farklı olduklarının altını çizmektedir. Büyük Krallık asırlarca başka milletleri ahlaki bir tereddüt veya vicdan azabı duymadan yönetebilmiş; hatta bunu kendine görev bilmıştır. Emperyalist ve sömürgeci profesyonel bir idare kurmuştur. Amerika ise pek çoğunun gözünde "emperyalist" olabilir ancak öyleyse bile bunu gönülsüzce ama insafıca yapmaktadır denebilir. Onlarca yıldır elinde tuttuğu yerlerin bile sömürgesi olmasını istememiştir. İşgal ettiği ülkeleri yeniden yapılandırıp idare etmek üzere yetiştirilmiş kadroları filan da yoktur. Buna odaklanmak dış müdahale ve işgal işine girdiklerini kabul etmek olacaktır. Amerikalılara göre ABD onlarca yıl deniz aşırı ülkelerde asker konumlandırabilir ama yine de bu asla başka ülkelerin iç işlerine geçici olarak karışmanın dışında bir şey olamaz.

Amerikalıların küresel lider rolünü üstlenmedeki kararsızlıkları da şaşırtıcı değil. Bu sorumluluk I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin omuzlarına ilk yüklendiğinde Amerikan halkının çoğu çekindi. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1930'lardaki toplu çekimserlikleri nedeniyle duydukları utanç ve endişe içinde dünyanın vaziyetinde alışılmışın dışında bir sorumluluk payı üstlendiler. İstemeyerek de olsa bu zahmete girmelerinin nedeni elbet alicenaplıkları değil, tehdit olarak algıladıkları Sovyetlere bir tepkiydi. Tüm kuruntularına karşın Amerikalıların çoğu üzerlerine yüklenen bu özel rolü benimsedi ve buna dair bir tatmin duygusu geliştirdi. Dünyanın çeşitli köşelerinde özgürlüğü ve Amerikan hayat tarzını savunan Amerikan kuvvetleriyle gurur duydu. Zamanla Amerikan toplumunda ABD'nin dünya üzerinde özgürlük için büyük gayretle uğraştığı inancı hakim oldu. George H. W. Bush'un ilk Körfez Savaşı'nın arifesinde "Biz Amerikalıyız; kendimizden çok daha büyük bir şeyin parçasıyız," beyanı da giderek güçlenen bu zeminde yerini buldu. Daha sonraki Amerikalı siyasetçiler de aynı söylemin ezberciliğini yaptı. Örneğin Barack Obama'dan "özgür dünyanın lideri" olarak bahsedilmesi; Madeleine Albright'ın "vazgeçilmez ulus", Hillary Clinton'ın "dünyanın küresel liderliğine güvendiği ABD" söylemleri de aynı zihniyetin tekrarıdır. Buna karşın, kabaran gururun söndüğü endişelerinse arttığı anlarda bu sözleri söyleyen liderler aniden yurtiçi meselelere odaklanma gerekliliğinden bahsetmeye başlar.

Özetle dış politika söz konusu olduğunda Amerikalılar hep iki arada bir derededir. Önce isteksiz sonra saldırgan olabilecek; yerinde uyurken bir anda tetiği çekebilecek; bir şeye karşı ilgisiz davranırken bir anda takıntı haline getirip sonra yine kayıtsız kalabilecek kadar şizofreni düzeyinde ikilemler yaşarlar. Sorumluluk hissiyle hareket ettikten sonra duraksayıp yüklendikleri sorumluluktan korkarlar. Bu yüzden dünya üzerindeki etkileri çoğunlukla başta niyetlendiklerinin tersi olur. Uluslararası düzende istikrar istediklerini söylerler ancak istikrarı en çok bozan da kendileridir. Uluslararası hukuku yere göğe sığdıramazlar ama işlerine geldiğinde hiç düşünmeden hukuku çiğneyip hiçe sayabilirler. Devrimci olmalarına rağmen kendilerini statükocu sanırlar. Kimse onlara karışmasın ister ama kendileri başkalarına karışmadan duramazlar. Durmadan davranış ve tutumlarıyla dünyayı şaşırtırlar ama en çok da kendi kendilerini hayrete düşürürler. 20.yy'ın ilk yarısı boyunca pek çok defa ABD'nin yaptığı yanlışları gözlemleyen Winston Churchill'in Amerikalılar hakkındaki şu alaycı iltifatı çok yerindedir: "Amerikalıların her zaman doğru şeyi yapacağına güvenilir ama doğru olanı ancak tüm alternatifleri tükettikten sonra yapabilirler." Altı yakılana kadar soğuk duran koca bir kazana benzettiği Amerika'nın ısınmaya başlayınca ortaya çıkaracağı enerjinin limitsiz olduğunu söyleyen Churchill, Amerika'nın hem bencilliğe batmış olduğunu biliyor hem de karşılık beklemeyen fedakar tavrına hayranlık duyuyordu. Onların da melek ya da şeytan değil insan olduklarının farkındaydı. ABD'nin o dönemdeki yanlışları ise şu şekilde sıralanabilir: Avrupa'da Almanya'nın zafer kazanması neredeyse engellenemeyecek hale gelene kadar I. Dünya Savaşı'na girmemesi; Milletler Cemiyeti'ne katılmayı reddetmesi; II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalıp

Hitler'e karşı ağırlığını koymaması; ancak Pearl Harbor saldırısından sonra ve yine neredeyse çok geç olmuşken Hitler'e karşı harekete geçmesi; Soğuk Savaşın başında Sovyet tehdidine yeterli özeni göstermemesinin ardından aldığı inatçı ve uzlaşmaz tavır.

Unutmamak gerekir ki dünyayı şekillendiren tanrılar ya da doğaüstü güçler değil insanlardan oluşan uluslardır. İşte bu yüzden, tüm tuhaflıklarına ve kusurlarına rağmen Amerikalılarca çoğunlukla farkında olmadan şekillendirilen mevcut düzen daha da fevkaladedir. Neredeyse kendilerine rağmen kurdukları bu dünya düzeni, korunmaya değerdir. Asıl tezat, hepsi hayranlık uyandırıcı veya asil olmasa da Amerikalıların gösterdiği özellikler ve birçoğu etkin liderlikten uzak tavırlarının bile Amerikan dış politikasının garip bir parçasına dönüşmüş olmasıdır. Önceden kestirilemez de olsa, ABD'nin güçlü ve genelde ne yaptığının farkında olmayarak dünyadaki değişime etken oluşu bir gerçek. Öte yandan Amerikan halkının duygu karmaşası ve öz-farkındalığının olmayışı mantığa aykırı bir biçimde olağanüstü güçlerini olması gerekenden daha az tehdit oluşturmasını mümkün kılmıştır. Sahiden büyük bir planları olsa Amerikalılar çok daha ürkütücü olurdu. Bu kafası karışık halleri ve kendilerini güçleriyle şekillendirdikleri dünyadan ayrı tutmaya çalışmaları Amerikalıların genelde sinir bozucu bir müttefik ve çetrefilli bir rakip olmalarına neden olurken esasında çok daha az buyurucu ve daha az korkutucu bir egemen güç olmalarını da sağlamakta. Bu niteliklerin zaruri olduğu, 60 yıl önce ABD, Avrupa ile ekonomik ve stratejik birlik kurarak günümüz liberal dünyasının temelini attığında ispatlandı. Artık devir Avrupa'dan geçti, Asya asrına girdik diyebilirsiniz ama Asya'nın da sayesinde kalkındığı günümüz dünyasının siyasi, ekonomik ve stratejik düzeninin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yıkıntıları arasından yükseldiğini unutmayalım! Bu yükselişin mümkün olmasını sağlayan da ABD'nin Avrupa'nın çözümsüz sorunlarına yeni bir çözüm getirmesi oldu. Asırlar boyunca durmadan birbirleriyle savaşan Avrupalı güçler 19.yy ortasında bir türlü içinden çıkamadıkları bir trajediye düşmüşlerdi. Çok sayıda güçlü ve hırslı devletin aynı coğrafyayı paylaştığı gergin ortam güvenlik arz etmekten çok uzaktı. Güç dengesi yalnızca savaş tehdidiyle sağlanıyordu. Savaşmadıkları zamanlarda bile kriz bölgelerinde mevzilenen donanma ve kara kuvvetleriyle birbirlerine göz dağı veriyorlardı. Ağır silahlı güçler arasındaki jeopolitik rekabet nedeniyle Avrupa bir kısır döngü içindeydi. Hem de ortak bir kültür ve medeniyeti, iç içe geçmiş birbirine bağımlı ticaret ve ekonomiyi paylaşmalarına, hatta monarşileri arasında kan bağı olmasına rağmen.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra isteksiz de olsa araya giren ABD, dünya barışını korumanın BM sorumluluğunda olması gerektiği kanısındaydı. Marshall Planının asıl amacı da eski düşmanları tek vücutta birleştirerek Avrupa'yı bağımsız bir "üçüncü güç" haline getirip yıkılan güvenini ve ekonomilerini ayağa kaldırarak SSCB'ye karşı tek başına sağlam durmasını sağlamaktı. Fakat Avrupa'nın bunu hem istemediği hem de gücünün yetmeyeceği çabuk anlaşıldı. Onların istediği ABD kuvvetlerinin Kızıl Ordu'yla aralarında tampon oluşturup Avrupa'yı koruması ve yeniden dirilen Almanya'yı kontrol altında tutmasıydı. Esasında NATO ittifakı da Amerika'dan çok Avrupa'nın fikriydi. ABD asıl planlarının işlemeyeceğini anlayınca tereddüt ederek de olsa Avrupa'nın bu Atlantik Ötesi İmparatorluk teklifini mecburen kabul etti. Avrupalılara ise okyanus ötesinden yardımlarına hızır gibi yetişen büyük güç ABD, doğuda yükselen Sovyet imparatorluğuna karşı tüm sorunların çözümü gibi görünüyordu. Çünkü coğrafi uzaklığı ABD'yi daha az tehditkar bir egemen güç yapıyordu ve sınır komşularıyla düşman olmayışı da çok sayıda askeri birliğini Avrupa'daki üslere göndermesine imkan tanıyordu. Ayrıca ABD'nin demokratik bir ülke ve Fransa ve İngiltere ile ortak değerleri oluşunun yanında, müttefikleriyle işbirliği tarzıyla kendisinden güçsüz devletlerin de özerkliğine izin vermesi Avrupa için avantajdı. Benzer şekilde ABD, savaş sonrası dönemde Doğu Asya'da da kritik rol oynadı. Bölge, Japonya-Çin; Japonya-Rusya savaşları ve Kore üzerindeki ihtilaflarla Çin ve ABD'yi de içine çeken iç savaş gibi tekrarlanan anlaşmazlıklarla kaynıyordu. ABD'nin kalıcı bir güvenlik gücü olarak bölgeye girişi savaşın sonunu getirmede-hatta ABD, Kore ve Vietnam'da savaşmasına sebep oldu-ancak bölgedeki büyük güçler arasındaki savaşları bitirdi. ABD'nin Japonya ile olan güvenlik ilişkisi Almanya'da oynadığı rolün bir benzeridir. Bölgenin en saldırgan gücü Japonya'nın enerjisi, ekonomik kalkınmaya, teknolojik icatlara ve ticarete yönlendirildi. 1945 sonrasında ABD'nin çözmüş olduğu bu jeopolitik sorunlar üzerine derinlemesine düşünmek lazım çünkü bu meseleler halledilmemiş olsaydı, dünya bugün çok daha farklı bir yer olurdu. ABD'nin Soğuk Savaş sırasında Avrupa

ve Asya ile kurmuş olduğu stratejik ilişkiler liberal düzeni ayakta tutarak küresel ekonomiyi destekledi ve demokrasinin yayılmasını sağlayarak dünya savaşları ve büyük güçler arasındaki ihtilafların önlenmesinde başlıca garantiye dönüştü. Amerikan liderliğinde oluşan bağımsız liberal düzen zamanla güçlenerek küresel komünist bir düzen kurma peşindeki Sovyet rakibi karşısında ekonomik, askeri, siyasi açıdan daha güçlü olduğunu ispatladı. Amerikan düzeni baskın dünya düzenine dönüştü. Nihayet Moskova'nın eski uydu devletlerinin de hevesle Batı'ya katılmasıyla günümüzün liberal dünyasının dünya çapında serpilmesi mümkün oldu.

Olayların bu biçimde gelişmesinin zaten kaçınılmaz olduğunu düşünmek yanıltıcı olur. Günümüzde çoğu kişi hem dünya çapında yaygınlaşan demokrasinin hem de kalkınma sağlayan serbest ticaret ve serbest piyasaya dayalı ekonomik düzenin insanlığın ilerleyişinde doğal bir evre olduğunu varsaymakta. Her ne kadar demokrasinin yükselişinin düşüncenin zaferi; serbest pazar kapitalizminin galibiyetinin de daha iyi bir sistemin zaferi olduğuna ve bu sürecin tersine dönmesinin mümkün olmayacağına inanmak istesek de tarih bize başka bir öykü anlatmakta. Bir düşüncenin sırf daha iyi olması galip gelmesini gerektirmez. Asıl gerekli olan o düşüncüyü üstün kılabilecek büyük güçlerin varlığıdır. Demokratik gelişme ve liberal ekonomi aksine çevrilebilir ve bu düzen tepe taklak değişebilir. Antik dönemde Yunan demokrasileri ve Roma cumhuriyetleri de kendilerinden daha güçlü devletlere veya kendi başarısızlıklarına yenik düştü. 19. yy. sonuyla 20.yy'ın ilk döneminde gelişen liberal ekonomik düzen de 1920 ila 1930 arasında çöktü. Son iki asırda demokrasinin iniş çıkışlarını düşünelim. Amerikan Devrimi'nden 19.yy sonuna kadar dünyada demokrasi denebilecek devletlerin sayısı beşi geçmez. Avrupa'da 1848'de meydana gelen kısa dönemli dalganın yarattığı liberal ve anayasal devrimler bastırıldı ancak 19.yy sonunda yeniden bir hareketlenme oldu. 1900'lere gelindiğinde dünyada bir düzine kadar demokrasi oluştu. Öyle ki demokratik devrimin tüm dünyayı kasıp kavuracağına inanılmaya başlandı. Fakat maalesef I. Dünya Savaşı çıktı. İngiltere, Fransa ve ABD'nin savaştan galip çıkmasının ardından demokratik yönetimler tüm Avrupa'ya yayıldı: yenik düşen Almanya, Avusturya, ve Osmanlı devletleri; Finlandiya, Polonya, Yunanistan ardından da Latin Amerika. 1920'de aniden katlanan demokratik ülke sayısı bazı tarihçiler, bu demokrasi akımının geçici bir dalgalanmadan ziyade toplumsal gelişimin doğal bir eğilimi, siyasi evrimin nihai hedefi olduğunu düşünmeye başlamıştı ki dalga tersine döndü. 1922'de İtalya'da yönetimi faşist Mussolini hükümeti devraldı. Sonrasında Litvanya, Polonya, Letonya ve Estonya'da yeni kurulan demokrasiler çöktü. Arkasından Hitler'in yükselişiyle 1930'ların ilk yıllarında Naziler Almanya'nın başına geçti ve Avusturya ve Çekoslovakya'yı ele geçirdiler. 1936'da Yunanistan'da demokrasi devrildi; İspanya faşist Franco yönetimine geçti. Portekiz, Brezilya, Uruguay ve Arjantin'in demokratik rejimleri askeri darbelerle devrildi. Japonya'da demokrasi, askeri yönetim altında göstermeliğe dönüştü. Üç kıtada birden kırılğan demokrasiler yerini demokratik sistemin savunmasızlığından faydalanan otoriter güçlere bırakırken diğer ülkeler de ekonomik bunalıma düştü. Öte yandan faşizmin bir ülkede başarılı olması başka yerlerde benzer akımların güçlenmesini sağladı. Almanya ve İtalya'nın faşist rejimleri İspanyol faşistlere askeri destek gönderdi. 1939'a gelindiğindeyse demokrasilerin sayısı yine bir düzineye gerilemişti. Geride kalan 40 yılın tüm demokratik kazanımları uçup gitti ve II. Dünya Savaşı patlak verdi. Siyaset bilimci Samuel P. Huntington bu durumu "ters dalga" olarak adlandırır. I. Dünya Savaşı sonrasındaki bu dönemde sadece demokratik hükümetler devrilmedi, demokrasi kavramının itibarı da sarsıldı. Çok sayıda insanın demokrasinin daha iyi bir ideoloji olduğuna inanmamaya başlamasına yol açtı. Hem daha enerjik ve etkin hem de zor zamanlarda güvence verebilen faşist hükümetler halka daha güçlü görünmüştü. Ayrıca milliyetçi hassasiyetlere de etkili biçimde hitap ediyorlardı. Almanya'da Weimar demokrasisinin, İtalya ve İspanya'nın kısa süren demokrasilerinin zayıflıkları halklarının Hitler, Mussolini ve Franco gibi liderlerden kolay etkilenmesine yol açtı. Tıpkı 1990'larda Rus demokrasisinin yetersizlikleri nedeniyle Putin'in daha otoriter yönetiminin Rus halkının çoğunluğuna cazip gelmesi gibi.

Bunlardan anlaşıldığı üzere insanlar sadece özgürlük, özerklik, bireysellik ve takdir edilmenin özlemine çekmekle kalmaz, özellikle çetin zamanlarda güvenlik, düzen ve özerklikle bireyselliği birleştiren kendilerinden daha büyük bir şeye ait olma hissi için de yanıp tutuşurlar. Bunu da otoriter rejimler, çoğu zaman demokrasilerden daha iyi becerir. Ayrıca insanların kazananları izleme gibi bir eğilimi vardır. Bu

yüzdendir ki 1920 ve 1930'larda demokratik kapitalist ülkeler, bariz daha kuvvetli duran faşist rejimlere kıyasla halklara daha aciz görünmüştü. Dalgayı tekrar tersine döndürmek içinse yeni bir savaş gerekti. Sovyetler Birliği'nin de dahil olduğu Müttefik Devletler faşist hükümetleri yenilgiye uğrattı. ABD demokrasiyi zorla kabul ettirdiği Batı Almanya, İtalya, Japonya, Avusturya ve Güney Kore'de uzatmalı işgallere girişti. Demokratik ülkelerin galibiyeti ve faşizmin itibarının yerle bir edilmesiyle Yunanistan, Türkiye, Brezilya, Arjantin, Peru, Ekvator, Venezuela ve Kolombiya gibi pek çok ülke demokrasi yoluna girdi. Avrupalıların çekildiği sömürgelerinde yeni kurulan Hindistan gibi ulus devletler demokrasi denemelerine başladı. 1950'ye gelindiğinde demokratik ülke sayısı 20 ila 30'a çıkmıştı. Acaba bu zafer bir düşüncenin, ideolojik bir kavramın mı yoksa silahların gücüyle mi kazanıldı? İnsan evriminin kaçınılmaz bir sonucu muydu? Ya da Huntington'ın öne sürdüğü gibi "münferit tarihsel olaylar" mıydı? Kanıtlar Huntington'ın bu görüşünde haklı olduğunu gösterir çünkü II. Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan bu büyük demokrasi dalgası bile ters tepmiştir. 1950'lerin sonundan 1970 başına kadar yeni bir "ters dalga" ile Peru, Brezilya, Arjantin, Bolivya, Şili, Uruguay, Ekvator, Güney Kore, Filipinler, Tayvan, Pakistan, Endonezya ve Yunanistan tekrar otoriter yönetim altına girmiştir. Afrika'da sömürgeleikten yeni kurtulan Nijerya demokrasinin başarısız olduğu ulusların başını çekmiştir. 1975'e gelindiğinde 30'u aşkın hükümet askeri darbe ile devrilmiştir. Üstelik bu "ters dalga" gayrı safi küresel hasıla (GSKH) oranının belirgin biçimde yükseldiği bir döneme denk gelir. Demek ki ülkeler iktisadi kalkınma sürecine girerken-ki bu siyaset bilimciler tarafından demokrasiye uygun bir özellik olarak nitelendirilir- dünyada demokrasilerin sayısı azalmıştır. Huntington bile dünyanın demokratik gelişimin sınırına dayandığını savunmuş; bunun nedeni olarak da birçok kültürel geleneğin demokrasiyi benimsememesi ve SSCB gibi anti-demokratik yönetimlerin güçlü duruşlarını göstermiştir. Fakat ardından beklenmedik bir anda gelen "üçüncü dalga" ile yeniden demokrasilerin sayısı artmaya başladı. 1970'lerin sonundan 1990'ların başına kadar demokratik ülke sayısı 120'ye yükseldi. Arap Baharı da bu dalganın bir devamı ya da bir dördüncü dalga olabilir. Bazı Latin Amerika ülkeleri ve eski Sovyetler de geriye doğru kayma görülse de 50 yılı aşan bu demokrasi patlaması tarihte görülen en uzun süreli ve geniş kapsamlı yayılmadır.

20. asrın son çeyreğinde demokratikleşmenin bu uzatmalı başarısı nasıl açıklanabilir? Bu sırf küresel ekonominin istikrarlı yükselişine ve insanların genel olarak özgürlük, özerklik arzusuna bağlı olamaz. Bunlar gerekli olsa da tek başlarına yeterli olamazlar. Mesela 1950-73 arasındaki ekonomik büyüme oranı takip eden yıllardan daha yüksektir. Ancak ne bu büyüme ne de insanların özgürlük arzuları 1960-70 arasında meydana gelen ters dalgayı engelleyemedi. Üçüncü dalgaya kadar pek çok ulus demokrasi ve otoriterlik arasında gidip geldi. Sonrasında ise demokratik sürece girdiler. Bunu ancak dünyadaki güç ve fikirlerin yapılanmasıyla ilişkilendirerek açıklayabiliriz. 1970'ler ortasından itibaren uluslararası ortam, daha önceki dönemlere kıyasla demokrasilere daha yatkınlaşarak otoriter yönetimler açısından zorlaştı. Bunu sağlayan etkenler arasında Katolik Kilisesinin geçirdiği değişimin Katolik ülkelerde otoriter rejimlerin meşruiyetini zayıflatması; Avrupa Topluluğu'nun artan başarısından etkilenen Portekiz, İspanya ve Yunanistan'ın ekonomik çıkar sağlama peşinde üye olabilmek için demokratikleşme yönünde baskı hissetmesi sayılabilir. Demokratik ilkeler giderek geniş çapta kabul gören uluslararası kurallara dönüşmeye başladı. Fakat bu elbette kendiliğinden olmadı. Dünyadaki en güçlü ülke haline gelen ABD'nin bu ilke ve kurallara bağlılığının ikna ediciliğinden kaynaklandı. Esasen demokrasi patlamasını mümkün kılan ABD'nin bu süreçte oynadığı kritik roldür. Bunun sebebi Amerikalıların dünya çapında demokrasiyi teşvik etmek üzere tutarlı bir politika izlemeleri filan değildir. Zaten öyle bir politikaları da yoktu. Soğuk Savaş sırasında çeşitli zamanlarda komünizme karşı veya sırf ilgisizlikten diktatörlükleri destekledikleri oldu. 1953'te İran'da Musaddık, 1954'te Guatemala'da Arbenz, 1973'te Şili'de Allende gibi güvenilmez addettiği demokratik rejimlerin devrilmesine izin verdiği hatta darbeleri teşvik ettiği de oldu. Amerikan dış politikası bazen demokrasiye karşı saldırgan bir tutum da izledi. Hatta Nixon demokrasinin Asya, Afrika ve Latin Amerika halkları için en iyi yönetim biçimi olmadığını bile söyledi. Ayrıca ABD, demokrasi yanlısı olduğu zamanlarda da sırf ilkelerine sadık kalmak için değil, çoğunlukla stratejik çıkarlarına uygun olduğu için demokrasiyi destekledi. Mesela Reagan dönemi yetkilileri demokratik hükümetlerin komünist ayaklanmaları baskı rejimlerinden daha iyi savuşturduğu kanaatindeydi. ABD'nin yaptığı seçimler çoğunlukla popülist bir tepkiydi ve normalde

yapmayacağı bir tercihi halkların yanında olduğunu göstermek için yapmak zorunda kaldığı da oldu. Örneğin Reagan'ın aslında 1980'lerde Marcos'un diktatörlüğünü desteklemeyi yeğleyecekken, Filipin halk gücü karşısında halkın tarafını tutması gibi. ABD'nin desteklediği rejim değişiklikleri arasında başlıca neden olarak demokratik ilkelere olan bağlılığın gösterilebileceği olaylar ise George H.W. Bush'un 1989 Panama işgali ve Bill Clinton'ın 1994 Haiti müdahalesidir.

1970'lerin ortasında ABD, diktatörlüklere karşı daha eleştirel olmaya başladı. Amerikan Kongresindeki insan hakları savunucularının liderliğinde otoriter müttefiklerin gücünü azaltmak için bu ülkelere yardım yapmayı kesti veya şarta bağladı. 1975 Helsinki'de insan haklarına vurgu yapılarak Doğu Bloku ülkelerindeki diktatör yönetim karşıtlarının davalarına dikkat çekildi. ABD başkanı Jimmy Carter'ın SSCB'nin ve Latin Amerika'daki sağcı hükümetlerin insan haklarını ihlal eden uygulamalarına odaklanması, enternasyonal yayın yapan Amerikan radyolarının da programlarında bu konulara eğilmesini beraberinde getirdi. Reagan yönetimi Carter'ın insan hakları gündemini öncelikle rafa kaldırmaya çalışmış olmasına karşın, sonunda kabullenip demokrasi teşvikini ana politikalarından birine dönüştürdü. Yine de Amerikan siyasetinin tutarlı olduğunu söylemek zor. Bu süreçte bile ABD, Orta Doğu'da müttefiki olan birçok diktatöre tolerans gösterdi, dahası maddi ve askeri yardım sağladı. Fakat Amerikan siyasetindeki değişimin kesin etkisi Avrupa'nın çabalarıyla birleşince belirgin şekilde hissedilmeye başladı. 1974'de Portekiz'de yarım asır süren diktatörlüğün sonunu getiren "Karanfil Devrimi" ile başlayan üçüncü dalgada ABD ve Avrupa ülkeleri demokratik partilere büyük yatırım yaparak büyük katkı sağladı. Takip eden 15 yılda ABD, askeri müdahale, ekonomik yardım gibi çeşitli yollarla dünya çapında demokrasinin yayılması için gayret gösterdi. Demokrasiye geçişi sağlamak ve zayıf demokrasileri güçlendirmek adına, yerine göre askeri darbeleri engelleyerek yerine göre askeri hareketla tehdit ederek; bazı ülkelerde devlet başkanlarının anayasal sınırlardan daha uzun süre başta kalmaması için elinden geleni yaparak birçok ülkenin demokratikleşmesinde önemli rol oynadı. Sonuç olarak bu süreçte Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Filipinler, Panama, Honduras, Bolivya, El Salvador, Peru, Uruguay, Ekvator, Şili, Polonya, Bolivya, Tayvan ve Güney Kore ABD'nin çabalarından payını aldı. Küresel ve yerel gelişmeler de 1970 sonu ve 80'lerin demokratikleşme trendinin ortaya çıkışını destekledi. Aslında ABD bu kadar etkili olmasaydı da demokratik bir dalga çıkabilirdi. Ancak o zaman bu dalga bu kadar uzun süreli ve kapsamlı olamazdı muhtemelen. Bilişim çağının eşiğinde, Avrupa ve Japonya'da demokrasinin istikrarlı zemini elbette miknatis gibi çekiciydi ve liberal serbest pazarla ticaret sistemi giderek komünist blokun durgun ekonomilerini geride bırakmaktaydı. Diğer başarılı demokratik ülkelerle birlikte ABD'nin aktivist girişimleri dünya kamuoyunda demokratik yönetim biçimlerine karşı evrensel olmasa da daha geniş bir taraftar yarattı ve otoriter rejim sempatanlığını azalttı. Bununla birlikte bölgesel ve uluslararası kurumlara ve anlaşmalara yansıyan küresel demokratik ilkeler ülkelerin iç işlerinde de etkili olmaya başladı. Böylece sıkı yönetim taraftarlarının siyasi ve ekonomik girişimlerde bulunmasını zorlaştırırken, demokratik hareketlerin meşruluk kazanmasını kolaylaştırdı. Fakat ilkelerle kuralların da gelip geçici olduğunu unutmamak lazım. Nasıl ki 1930'larda faşizm veya 1950-60'larda sosyalizm moda olmuşsa 70'lerden günümüze de demokrasi havası esmektedir. Ancak rüzgarın yönü her an değişebilir. Çünkü mevcut durum, Batılı güçlerin demokratik prensipleri kabul ettirmeye çalışıp hatta bazılarını göre zorla benimsetip uluslararası kurum ve anlaşmalara dahil etmeleriyle mümkün olmuştur.

Esasında ABD, her yere demokrasi ihraç etmekten ziyade dünyada sağlam kök salmış olmayan demokrasiden sapılmasını önleme rolünü de üstlendi. Belki de ABD'nin demokrasinin yayılması sürecine en büyük katkısı, filizlenmeye başlayan demokratik yönetimlere karşı yapılması planlanan askeri darbeleri engellemektir. Bir anlamda ulusların doğal seyirlerine müdahale ederek normalde otoriter bir yöne doğru giden halkların demokrasi ekseninde kalmasını sağladı. Nihayetinde Sovyetlerin çöküşünün ardından Doğu Bloku ülkelerinde demokratik rejimler kuruldu. Kuşkusuz ABD, ekonomik, teknolojik ve askeri alanda üstünlük göstererek Sovyet düzeninin çökmesinde rol oynadı ancak Doğu Avrupa'nın yüzünü demokrasiye dönmesi tamamen ABD sayesinde olmadı. Bu uluslar çoktandır Sovyetlerden kurtulup çok daha cazip bir ekonomik ve sosyal model sunan Avrupa'ya katılmak istiyordu. Ayrıca güvenlikleri için ABD'nin kanatları altına girmek arzusundaydılar. Yani stratejik, ekonomik, siyasi ve ideolojik olarak her açıdan değişim isteyen bu uluslar, demokratik bir yapıya kavuşmadıkça NATO ve

AB'ye girmelerinin mümkün olmadığını da farkındaydılar. Doğu Bloğunun demokrasiye geçişiyle üçüncü dalga iyice kuvvetlendi. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki icraatları olmasa ve dolayısıyla dünya düzeni farklı bir şekilde yapılmış olsaydı demokratik, birleşik ve kalkınmış bir Batı Avrupa'nın doğudaki komşularına çekici gelmesi mümkün olamazdı. Herhangi bir uluslararası sistemde güç ve fikirlerin yapılanması o sistem içindeki ulusların yönetim biçimlerini sürekli olarak etkiler. Bu tarih boyunca bu şekilde olagelmıştır. Mesela 20.yy sonu demokratik hareketleri 1848'de Avrupa'yı kasıp kavuran liberal devrimlerle karşılaştıracak olursak, dönemin baskın güçlerinin aldığı tavrın ne denli etkili ve dolayısıyla sonucun ne kadar farklı olduğu görebiliriz. Liberal reformcular, meşrutiyetçiler, milliyetçiler, radikal işçiler, sosyalistler ve yükselen orta sınıf temsilcilerinden oluşan 1848 Halkın Baharı olarak bilinen liberal hareketler, kısa sürede Almanya, İtalya, Fransa, Polonya, Avusturya, Macaristan ve Romanya'da saltanatları devirmesine rağmen kısmen kendi içlerindeki uyuşmazlıktan ancak öncelikle despot güçlerce ezildi. Prusya ordusu Alman prensliklerindeki ayaklanma hareketlerini bastırırken, Rus Çarı askerlerini Romanya ve Macaristan'a gönderdi. Avrupa meydanlarında binlerce protestocu öldürüldü. Çünkü Batılı güçler arasında daha liberal olan İngiltere ve Fransa dönemin liberal coşkusuna tarafsız kalmayı yeğledi. İngiliz monarşi ve aristokrasisi kendi sınırları içinde radikalizmden korktuğundan duruma karışmadı. Fransa ise hareketi ateşleyen kendi devrimi olmasına ve birleşik bir Avrupa akımına ilham vermesine karşın müdahale etmedi. Her iki devlet de liberalleri desteklemektense Avrupalı güçler arasındaki barışı sürdürmekten yanaydı. Avrupa'daki güç dengesinin korunması her şeyden önemliydi. Dolayısıyla 1848 devrimleri bastırıldı. Akademisyenler, bu liberal hareketler başarılı olsaydı şu anki Avrupa ve dünyanın ne kadar farklı olacağına dair çeşitli tahminler öne sürmektedir. Benzer şekilde ABD, uluslararası ortamı demokrasiye uygun biçimde şekillendirmemiş olsa ve ABD güçten düşüp bu rolünü oynayamayacak hale gelse dünya nasıl olurdu diye tahmin yürütebiliriz.

Özetle demokratik geçişler koşullar uygun olgunluğa erişmiş olsa bile kaçınılmaz değildir. Uluslar ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan bir geçiş evresine girebilir ve bu evrede demokrasi yönünde ilerleme ihtimali artıp azalabilir. Fakat gidişatın yönünü belirleyenler dış güçlerdir. Güçlü baskıcı rejimler liberal hareketlere karşı muhafazakarları desteklemek niyetindeyse normalde demokrasiye yönelen doğal bir evrimi tersine çevirebilir. Aynı şekilde güçlü demokratik uluslar kendi hallerine bırakılsa başarılı olamayacak liberal güçlere yardım ederek güç kazanmalarını sağlayabilir. Tıpkı 1840'larda olduğu gibi 1980'lerde de liberal hareketler farklı ülkelerde çeşitli nedenlerle ortaya çıktı ancak başarılı veya başarısız oluşları uluslararası güç dengesine bağlıydı. Amerikan devrinde denge genel olarak demokrasiden yana olduğundan liberal devrimler başarılı oldu. ABD bu kadar güçlü olmasaydı daha az sayıda ülke demokrasiye geçebilirdi. Hatta üçüncü dalga kısa süreli olabilir ve kolayca tersine dönebilirdi.

Amerikalıların demokrasi eğilimini nasıl etkilediklerine iyi bir örnek de ABD'nin Arap dünyasındaki son gelişmelere verdiği tepkidir. Üstelik bu gelişmelere olan etkisi pek de planlı olmadı. 2004 ile 2010 yılları arasında ABD eşitsiz oranlarda ve yarım ağızla da olsa Arap ülkelerine siyasi reform yapmaları için baskısını artırdı. Tunus'ta esnafın başlattığı olaylar tüm bölgeye yayılınca ise ezeli müttefiki Hüsnü Mübarek'ten desteğini çekti ve Kaddafi'nin Bingazi'de Libyalıları katletmesini engellemek için insaniyet namına aniden harekete geçerek güç kullandı. Bu diktatörleri devirmek için yola çıkmış olmamasına rağmen, her iki durumda da halkların tarafında olduğunu göstermek zorunda hissetti. Bu beklenmedik kararlar sonucu Amerikan gücü, Arap siyasi karmaşasının katmerlendiği bölgeyi ve uluslararası ortamı şekillendiren belirleyici bir etkene dönüştü. Libya olayında Fransa ve İngiltere başı çekti ama ABD olmasaydı ne dünya kamuoyundan destek görebilirlerdi ne de etkin güç kullanabilirlerdi. Aslına bakılırsa ABD yapabileceğinin çok azını yaptı ama fark yaratan yine o oldu. Eğer ki ABD, uluslararası sistemde Rusya veya Çin'den daha az güç sahibi olsaydı Arap diktatörlerin devrilmesi pek mümkün olmazdı. İşin tuhafı, Amerikalılar, Orta Doğulu diktatörleri al aşağı ederken yerine gelecek rejimden de emin değiller. Bazı Arap devletlerinde İslamcı partilerin zafer kazanıp Amerikan çıkarlarına uygun olmayan hükümetleri başa getirmesi muhtemel. Fakat bu ilk defa olmayacak. ABD, daha önce de desteklediği demokratik yönetimlerin bazı açılardan devirdikleri diktatörlerden daha az güvenilir olduğunu ispatlayan deneyimler yaşadı. Başta, Filipinler, Latin Amerika, Asya ve başka yerlerde de benzer tecrübeleri oldu. Hatta ABD'nin devirdiği bazı diktatörlüklerin yerine her zaman demokrasi de gelmedi.

Mesela 1979'da İran'da Şahlık rejiminden desteğini çekti ama yerine demokrasiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan Amerikan karşıtı ve İslamcı teokratik rejimin gelmesini önleyemedi. Orta Doğu'da şu anda yaşanan karmaşa sonucunda da dine dayalı yönetimlerin baskın gelip zafer kazanması gayet mümkün. Buna karşın, belirli bazı çıkarlardan ödün verilmesi de ABD'nin daha barışçıl bir dünya ve daha açık bir ekonomik sistemde daha kapsamlı menfaatlerinin karşılanmasıyla telafi edilmekte. Demokratik ülkelerin birbiriyle nadiren savaştığı ve siyasi açıdan liberal rejimlerin liberal ekonomik sistemlerden yana olduğu bir gerçek. Dolayısıyla ABD'nin liberal dünya düzenindeki süregelen menfaati, diğer dar kapsamlı ve geçici çıkarlarının genelde ötesine geçmekte. Yani karşılığında daha sağlıklı bir dünya düzeni yaratacaksa ABD'nin Mısırlı müttefikini kaybetmesi o kadar da önemli değil. İşte belki de ABD'nin o anda kendi çıkarına ters düştüğü zamanlarda bile demokratik hareketleri, üstelik bazen sadece göstermelik olmalarına karşın desteklemesinin nedeni bu. Genelde hesapsız tepkilerle demokrasiye destek vermeyi seçmesi sayesinde de demokratik yönetimlerin yayılışı Amerikan dünya düzeninin esas vasıflarından biri olmaya devam etmekte. Doğru olsun olmasın, Amerikalılar demokrasinin dünyada herkes için tek meşru ve en iyi yönetim biçimi olduğu inancında olmasaydı demokrasinin dünya çapında bu denli yayılması mümkün olmazdı.

Aynı şey ekonomi için de geçerli. Mevcut liberal ekonomik düzenin yerleşmesi de kendiliğinden gerçekleşmedi. Günümüzde uluslararası serbest piyasanın dünya ekonomisinde evrimsel olarak kaçınılmaz bir evre olduğuna dair genel bir kanı var ancak işin aslı başka. Teknoloji ve haberleşme alanındaki köklü değişimler, ulusların, insanların karşılıklı bağımlılığı gibi küreselleşmeyi sağlayan kuvvetler kendi kendine yeten bir sistemi oluşturmuş gibi görünebilir ancak küresel serbest piyasa ekonomisi de kendiliğinden oluşmadı. Bu da bir tercih ve aynı zamanda bir dayatma şeklinde gelişti. Arkasında güçlü uluslar olmadıkça serbest piyasa ekonomisi var olamaz. Teknolojik gelişme ve toplumsal eğilimler bu düzeni destekleyip güçlendirebilir ancak daha da önemlisi güçlü ulusların düzenin devamını istemesi ve baskın devletlerin uluslararası liberal ekonomik düzenin zenginliklerini ve güçlerini arttırmanın en iyi yolu olduğuna inanmaları gerekir. Bugün, liberal ekonomik düzenin herkesin çıkarına olduğu ve güçlü uluslarca desteklendiği inancı hakim. Ancak tarihsel süreç, neredeyse tersinin doğru olduğunu gösterir. Ulus-devletlerin modern tarihinde refah ve devamlılığının liberal serbest ticarete dayalı bir uluslararası ekonomiye bağlı olduğuna kanaat getirip böyle bir düzen oluşturup sürdürmeye niyetlenen sadece iki güç vardır: 19.yy'da İngiltere ve 20.yy'da ABD. Yakın geçmişteki egemen güçlerden ne Osmanlı ne de Alman, Fransız veya İspanyollar serbest ticaretle veya liberal ekonomik düzenle pek ilgilenmemişti. Bildiğimiz anlamda küresel serbest pazar ekonomisi aslında 19.yy'da İngiltere tarafından oluşturuldu. Hem İngiltere hem ABD birer "ada" ülkesi olmanın yanında gelişmiş sanayiye sahip demokratik kapitalist devletler olduklarından serbest pazarlar ve serbest ticaretin hakim olduğu bir düzen ihtiyaçlarına uygundu. Yine de daima serbest ticaretten yana olmadılar. İngiltere 17-19 yy. arasında merkantilistti ve her iki devlet de serbest ticarete kucak açmadan önce uzun süre yerli ekonomiyi koruma yöntemini benimsemişti. Fakat güçlerinin zirvesindeyken ikisi de açık pazar ve serbest ticaretten faydalanabileceği kadar faydalandı. Gelişmiş sanayileri ve dinamik ekonomileriyle mal ve sermaye ihracatından yararlandılar. Güçlü donanmalarıyla denizleri ve ticaret yollarını kontrol altına aldılar. Rakipleriyse genelde kara ülkeleri olduğundan bu yolları açık tutmaları için mecburen onlara bel bağladı. Denizlere ve serbest piyasa kapitalizmine hakimiyetleri İngiltere ve ABD'nin mevcut küresel ekonomiyi oluşturmasını sağladı. Diğer ulusların ve halkların ekonomik gelişiminden engin çıkarları vardı. Çünkü kapitalistlerin kâr edebilmesi için deniz aşırı ülkelerin mallarına ihtiyaç duyması ve onları satın alacak güçleri olması gerekir. Her ikisinin de diğer uluslara yardım etmesi hatta onlar adına geçici olarak bazı fedakarlıklarda bulunması kendi çıkarına yönelikti ve uzun vadede ihracat ve yatırım için karlı pazarlar yaratacaktı. Bu ABD için daha çok geçerlidir çünkü İngiltere'nin ekonomik gelişimi zaten büyük bir sömürge imparatorluğuyken gerçekleşti. Oysa ABD, bilfiil sömürge sahibi olmanın getirdiği yük, maliyet ve sınırlamalar olmaksızın açık pazarlara erişim ve hakimiyetin avantajlarından yararlanarak "yeni sömürgeci" ekonominin keyfini sürdürdü. Amerika, savaş sonrasında dünya pazarının etkin biçimde işleyebilmesi için Avrupa ve Japonya'ya gerekli olan kamu mallarını temin etti. Elbette ki ABD'nin bu ekonomileri tekrar ayağa kaldırmak adına yardım etmesinin nedeni, bunun kendisi için kârlı oluşuydu.

Amerikan ekonomik çıkarları, küresel güvenlik stratejileriyle iç içe geçmiş durumdadır. Ekonomilerini canlandırarak Avrupa ve Japonya'yı SSCB karşısına siper etmesiyle hem stratejik hem de ekonomik bir soruna mükemmel bir kapitalist çözüm getirmiş oldu. Aslen kendi çıkarına yönelik bu hareketin yan etkisi ise emsalsiz bir küresel ekonomik kalkınmadır. Bu sadece ABD'de değil gelişmekte olan ülkelerde meydana geldi. Amerikan egemenliğindeki küresel ekonomi, tarihteki en uzun süreli refah dönemini sağladı ve bu artan refahın dağılımı da geçmişe oranla daha geniş kapsamlı oldu. Sömürgecilik döneminde ekonomik kalkınmadan sadece Avrupalı güçler yararlanırken Amerikan döneminde Hindistan, Çin ve Asya'nın geri kalanı da bu refah ve kalkınmadan nasibini aldı. 1950'den itibaren Asya'daki büyüme oranları Avrupa ve ABD ile eşitlendi hatta geçti. 1980-2000 arasında dünya ticareti üç kattan fazla arttı. Bunun sonucunda Avrupalı olmayan ulusların ekonomik durumu çarpıcı biçimde iyileşti. Bu dönemin başında dünya çoğu Batılı 1 milyar zengin insanla, çoğu Batılı olmayan 5 milyar fakir arasında bölünmüşken 21.yy'ın başlangıcıyla birlikte bu fakir insanların 4 milyarı yoksulluktan kurtulmaya başladı. Bu küresel refah döneminde, dünyanın bir zamanlar yoksul bilinen yerlerinde Çin, Brezilya, Türkiye, Hindistan ve Güney Afrika gibi ekonomik güçler yükselmeye başladı. Tabii ki bu ekonomik büyümeden doğrudan ABD sorumlu değil. Yeni zenginliği yaratan bu ülkelerin ulusal politikalarının yanında insanların çalışkanlığı ve girişimcilikleriydi. Fakat bu ekonomik başarılar genel olarak bu çabaların lehine olan uluslararası bir sistemde, göreceli barış ortamında ticaretin giderek serbestleşip güvenli hale geldiği ve baskın gücün yani ABD'nin diğer ulusların ekonomik kalkınmasından çıkarı olduğu bir düzende gerçekleşebildi. Böyle olmayabilirdi de. Ne SSCB'nin serbest piyasaya ne de 70'lerin sonuna kadar Çin'in pazar kapitalizmine ilgisi vardı. Genelde donanma gücü olmayan kıta devletleri kara kuvvetleriyle hakim olabilecekleri kapalı pazarları yeğler. Mesela Çin İmparatorluğu, Batılı güçlerce zorla açılmadan önce kendini dış ticarete kapatmıştı. Modern Avrupa devletleri bile çoğunlukla kapalı ekonomik sistemleri tercih etmişti. Napolyon'un amacı da kıta Avrupasını kapalı ticaret sistemine çevirip İngiltere'ye diz çöktürmekti. 19.yy'dan itibaren Hitler dönemi dahil Almanya'nın hedefi de doğu Avrupa ve Fransa'ya hakim olup hammadde ve işgücü temin etmek olmuştur. Bir ada ülkesi olmasına karşın Japon İmparatorluğu bile kapalı bir Asya ekonomik bölgesi oluşturup hakim olabileceği ve diğer güçleri dışında tutabileceği bir sistem kurmaya çalıştı. II. Dünya Savaşı sonrası gelişmekte olan pek çok ülke, baskın egemen güçlerle rekabet edemeyeceklerini bildiklerinden kapitalist ekonomi modelini benimsemedi. Dünya genelindeki refah artışı, ulusların kendi içinde ve arasında giderek artan gelir dağılımındaki eşitsizliği çözmedi, aksine arayışı daha da açıyordu. Dolayısıyla serbest pazar her yerde kabul görmedi. Amerikalılar ve İngilizler, serbest ticaret sistemi sayesinde gelişmekte olan ülkelere zenginleşme fırsatı verdiğini düşünebilirdi ancak bu imkanlar genelde isteksiz olan ortaklara zorla kabul ettirildi. Çünkü ne olursa olsun serbest ticaret güçlü olanın idaresindedir.

Amerikalılar her ne kadar serbest piyasanın diğer alternatiflerden daha iyi olduğuna inansa da aslına bakarsak kaybeden kapitalizm de olabilir. Görünen o ki periyodik olarak yaşanan patlamalar ve krizler döngüsü kapitalist sistemin kaçınılmaz bir parçası. Kapitalist girişimcilerin sistemi oyuna getirmek için başvurdukları kurnazlıklar ara sıra sistemi çökertmekte. 1920'ler ve 30'larda kapitalizmin Marx'ın dediği gibi kendi kendini yok edeceğine inananların sayısı artmıştı. 70'lerde benzin fiyatlarındaki yükseliş ve enflasyonla birlikte seyreden ekonomik durgunluk Japonlarınki gibi devletçi sistemlerin daha iyi görünmesine yol açtı. Günümüzde de ABD'deki yüksek faizli *mortgage* krizi Avrupa'daki finans kriziyle birleşince dünya çapında kapitalizme duyulan kuşku yeniden arttı. Çoğu insan acaba devletin ağırlıklı olarak söz sahibi olduğu Çin modelinin mi tercih edilmesi gerektiğini sorgulamaya başladı.

Geçmişe bakacak olursak I. Dünya Savaşı'ndan on yıl önce Avrupa ekonomisinde yılda %5 büyümeden sonra dönemin tek süpergücü İngiltere ticaret ve yatırımlarını genişletti. 19.yy sonunda telsiz telgraf ve buharlı gemilerin icadıyla doğan "küreselleşme" o zamanın insanları için bir mucizeydi. Tıpkı günümüzde yaşanan teknoloji güdümlü küreselleşmenin bizler için olduğu gibi. O zaman da bunun küresel ekonomiye benzer bir katkısı oldu. Ünlü ekonomist Keynes bunu "ekonomik Eldorado" olarak adlandırır çünkü bu uluslararası ekonomik patlama bir süre için militarist ve emperyalist plan ve politikalar, ırk ve kültüre dayalı çekişmeler, tekeller, kısıtlamalar ve dışlamalarla sekteye uğramadan devam edebilmiştir. Fakat bu dönem, on milyonlarca zayıfa ve ulusları çökerten maddi zarara neden olan I. Dünya Savaşı ile

aniden kesilince faşist devletlerle SSCB'de devlet ekonomilerine geçildi. 1920'lerde gelişmiş ekonomiler serbest ticareti bir yana bırakıp fazlasıyla korumacı bir ekonomi anlayışına geçince sonuç küresel buhran oldu. Yani I. Dünya Savaşı ve savaş sonrası ekonomi ve ticaret politikaları Avrupa liberal ekonomik düzenini mahvetti. Buradan çıkarılacak ders teknolojik ilerleme, haberleşme ve ulaşım devrimleri ve diğer gelişmeler dünya çapında daha serbest bir ticaret ve pazarlarını oluştursa da güçlü devletlerin iradesine karşı güvenilir bir bariyer sağlamadığı gibi insanların ahmaklığına karşı bir garanti de olamaz.

Liberal ekonomik düzenden yarar sağlayan ve devamını isteyen pek çok ülke olabilir ama 20. asrın başında olduğu gibi ulusların ekonomi dışındaki çıkarları ağır bastığında başka eğilimler öne çıkabilir. Elbette uluslararası düzenin değişimini hızlandıran genelde eski düzeni bozup yenisini doğuran büyük güçler arasındaki savaşlardır. Küresel ekonomilere zarar verir; kuralları ve ideolojileri yeniden şekillendirir ve insanların düşünce, yaşam ve inançlarını değiştirirler. Çoğu kişi artık büyük güçler arasındaki savaşların olanaksız olduğuna inanmakta. Hatta insanoğlunun içindeki şiddet eğiliminin geçmişte kaldığına ve insanlığın sosyalleşerek uygarlaşıp barışı tercih ettiğine inananlar bile var. 1945'ten bu yana savaş, etnik çatışma kaynaklı ölümlerin ve askeri darbelerin sayısındaki belirgin düşüş insanın, insanlık dışı davranışlarının azaldığının göstergesi olarak okunabilir. Artık insanlar birbirini daha çok anlamaya çalışmakta. Barışçıl işbirliklerinin çatışma ve rekabetten daha tatmin edici olduğunun farkındalar. İnsan hayatına verilen önem de arttı. Tüm bunlar modern dünyanın birbirini destekleyen özellikleri olduğuna göre siyaset bilimcilerin de lider güçler arasında savaş çıkmasının düşünülemez olduğu sonucuna varması normal sayılabilir. Demokratik ülkeler nadiren birbiriyle savaştığından ve demokrasi giderek yayıldığından savaş olasılığı azalmakta dolayısıyla Amerikan egemenliği döneminin özelliği olan bu büyük güçler arasındaki barış halinin geri dönüşü olmayan bir evre olduğu görüşü hakim. Ülkelerin ekonomik açıdan birbirine bağımlılığı da savaş çıkmasına engel olarak görülmekte. Bu argümana inanmayı kim istemez?

Amerikalılar, Avrupalılar ve diğer tüm Aydınlanma takipçileri tarihin ileri doğru giden bir yönü olduğuna ve insanın hem doğayı hem de kendi hayvansı içgüdülerini kontrol etmeyi öğreneceklerine meyillidir. Üç asır önce Aydınlanma Çağı düşünürleri mantığın eninde sonunda her şeyin önüne geçeceğine ve cumhuriyetlerin doğuşunun savaşın panzehri olduğuna kanat getirmiş; uluslararası ticaretin ulusların ve insanların birbirlerine karşı davranışlarını yumuşatarak şiddet dürtüsünü ehlileştireceğine inanmışlardır. Yasaların yönettiği toplumlar ve mantığa dayalı kurumların genel kural olacağını öngörmüşlerdir. 20.yy başında zirveye ulaşan bu düşünce tarzı, ulusların sonunun geldiğini, ticaret ihtiyacının devlet iradesinden daha güçlü olduğunu iddia eden liderler ortaya çıkardı. Giderek demokratikleşen ve ticarileşen bir dünyada ne halklar ne de bankacılar savaşa izin vermez görüşü yaygınlaşmaya başladı. Saldıran da saldırılan da zarar göreceğine ve geniş topraklardan çok sanayi ve ticari pazarlar önem kazandığına göre büyük güçlerin birbirine savaş açması mantıksızlık olurdu. Ülkeler arasında giderek artan ekonomik bağımlılıkla uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerin karmaşıklığı sayesinde savaş çıkma ihtimali giderek azalmaya başlamıştı. Modern silahlar öylesine gelişmişti ki uluslar asla isteyerek savaşı seçmezdi. Milliyetçilik ve yabancı korkusu yerini kozmopolit bir zihniyete bırakmaktaydı. Sürekli uluslararası anlaşmalar ve barış konferansları yapılmaktaydı. Önceki yüzyıllarda süregelen savaşlardan sonra büyük güçler arasında 40 yıl süren bu barış hali çok uzun bir zaman gibi gelmişti. İnsanlar bunun sadece bir ara değil, kalıcı bir durum olduğuna inanmak istiyordu. Fakat bu, o zaman ne kadar mantıklı gelse de aslında bir yanılgıdan ibaretti. Buna inanmış olan bir kuşak, çok geçmeden liderlerinin akıl dışı davranıp ulusal ekonomik çıkarları feda ederek milli hazineleri iflas edinceye dek savaşıyorlardı; toprak meselesini savaş nedeni sayıp uluslararası anlaşmaları hiçe sayarak korkunç silahları tereddüt etmeden kullanabileceklerini; üstelik ayrımcı bir milli gururla ateşlenen halkın desteğini alabileceklerini tasavvur edememişti. Bugün de eksiklerimiz, benzer şeylerin yaşanabileceğini ve büyük bir savaş çıkabileceğini tasavvur edemeyişimiz. Büyük güçlerin ihtilafa düşebileceğini aklımız almıyor. Argümanlarımız bile yanılgıya düşen o kuşakla aynı. Ekonomik bağımlılık, küreselleşme, demokrasinin yayılması, savaş çıkması durumunda nükleer silahların yaratacağı tahribat, vs. Tüm bunlar büyük güçler arasında savaşın patlak vermesinin mantıksız dolayısıyla olanaksız olduğunu düşündürmektedir. Tarihsel olarak savaşların nedeni genelde toprak hakimiyeti olduğuna; günümüzde ise

pazar ve teknoloji hakimiyeti daha önemli olduğuna göre ülkeler neden savaşımaya kalkışın ki diyoruz. Her ne kadar buna inanmak istesek de işin aslı farklı. Bizden öncekiler kadar iyimser olamayız. O kuşak Nazilerin ve faşizmin yükselişini görmedi, biz ise iki büyük dünya savaşı, soykırımlar ve sözde gelişmiş bir çağda yaşanan dehşete tanık olduk. Sadece 70 yıl önce ABD, Japonya, Almanya ve İtalya ile savaştı. Fazla değil 35 yıl öncesine kadar binlerce Sovyet füzesi Amerika ve Avrupa'ya; bir o kadar Amerikan füzesi de Rusya'ya doğrultulmuş şekilde bekliyordu. 20. asır tüm insanlık tarihinin en kanlı yüzyılıydı ve 21. asra gireli henüz 12 yıl oldu. Tarihte savaşıyla geçen on binlerce yıldan sonra sadece bir süredir devam eden barış süreciyle teknolojik gelişmelerin insan doğasının ve uluslararası ilişkilerin tabiatını değiştirebileceği sonucuna varmamız için çok ama çok erken. Buna inanmak için yeterli koşul yok.

Demokrasinin yayılması, serbest pazarlar gibi etkenler, büyük güçler arasındaki barışın devamı için önemli elbet ancak bunlar sebepten çok sonuç. Üstelik kendi kendilerini devam ettirmeleri de mümkün değil. Büyük güçler arasındaki barışın devamlılığında, demokrasinin yayılmasında ve liberal ekonomik düzenin sürdürülmesinde en büyük pay Amerikan gücüne ait. Fakat en önemli rolü, büyük güçleri tarihsel olarak savaşa itmiş olan birbirleriyle sürtüşme eğiliminden caydırması. ABD bu rolü üstlenmeseydi ne olurdu bilmek çok zor ancak tarihe baktığımızda büyük güçlerin normalde nasıl davrandığını genel olarak biliyoruz. ABD işe karışıp dengeleri değiştirmeden önce Avrupa ve Asya'nın ne halde olduğunu da. Soğuk Savaş boyunca Sovyet davranışlarını da Amerikan gücü şekillendirdi. Sovyetlerin Berlin'den ileri gidememesinin nedeni Amerikan ordusuydu. Avrupa'ya, Orta Doğu'ya veya Körfez ülkelerine saldırılarına mani olan da Amerikan kuvvetleri ve müttefiklerince çizilen kırmızı hattı. Bugün bile ABD ile diğer büyükler arasındaki muazzam güç farkı rekabetçi çekişmeleri, muhalefeti azaltmaya ve bölgesel egemenlik kurma gayretinden vazgeçirmeye hizmet etmekte. Bunun nedeni sadece Amerikan gücünün ezici boyutta oluşu değil, aynı zamanda ABD'nin gücünün uluslararası kamuoyunda kabul görmeyi kendine has bir biçimde becermesi. Bu açıdan bakıldığında uluslararası ilişkiler kuramlarının hepsine ters düşen bir durum. Diğer ülkelerin aralarında birleşip bu deviyıkmaya, güçten düşürmeye; en azından gücünü kullanmasını engellemeye çalışmaları beklenebilir. Tarihte genelde böyle olmuştur. Örneğin, Yunan şehir devletleri Perslere; Avrupa krallıkları Napolyon'a; İngiliz, Fransız, Rus imparatorlukları Almanya'ya; Avrupa devletleri Hitler'e; sanayi devletleri SSCB'ye karşı. Aralarında ezeli düşmanlık olanlar bile gerektiğinde büyük güce karşı birleşmiştir. Şu anda dünya üzerinde geçmişteki bu egemen devletlerden daha çok güce sahip olan ABD ise kendisine karşı dengeleri değiştirecek bir koalisyon oluşmasını kışkırtmadı. Tersine Amerikan gücü arttıkça neredeyse diğer tüm büyük güçler, ordularını küçülttü. Bu yüzdendir ki ABD, güvenlik ikilemi teorisine de uymaz. Bu uluslararası ilişkiler kuramına göre bir ulus silahlı kuvvetlerini savunma amaçlı olarak bile arttırırsa diğerleri de kendilerini savunmak için askeri güçlerini arttırmaya mecbur hisseder. Fakat Reagan'ın aşırı silahlandığı zamanlarda Gorbacov barış arayışına girip Sovyet kuvvetlerini azaltmaya girişmiştir. Avrupa da son on yıllarda istikrarlı bir şekilde silahsızlanmaktadır. Çin bile küresel çıkarları değiştikçe ABD'nin yeterliliklerine karşılık vermektense, son 25 yıldır yaptığı silah takviyesinden ziyade ekonomik alandaki çalışmalara, Tayvan'la birleşme çabalarına yönelmiştir.

Amerikan süpergücünün tüm hatalarına, aşırılıklarına ve başarısızlıklarına rağmen dünyanın büyük kısmınca bu kadar kabul görmesi dikkat çekici olduğu kadar hayret uyandırıcıdır. Aslında ABD'ye toleranstan bile fazlası gösterilmekte. Diğer uluslar onu cesaretlendirip suçlarına iştirak etmekte; dahası sıklıkla NATO ve BM gibi çok uluslu kurumlarda yaptıklarını meşrulaştırmakta. Böylesi bir durumun tarihte eşi benzeri yok. Uluslar daima kendilerine mücadelelerinde yardım eden yabancı bir gücün müdahalesini hoş karşılar. Fakat ABD güç kullanırken genelde hayati çıkarları tehdit altında olmayan uluslar da onay verir. Yapılan müdahalelerde diğer devletlerin kuvvetleri de ABD birliklerinin yanında yer alır. Mesela 1999'da Miloseviç'e karşı ABD önderliğindeki savaş, Balkanlarda menfaati olan Avrupa ülkelerinin çoğu tarafından desteklendi. Ancak Japonya, Avustralya gibi bölgeyle alakası olmayanlar da destek verdi. İnsani sebeplerle verilen bu desteğin en önemli dayanağı ABD'nin gücünü kabul edilebilir amaçlara yönelik kullanacağına dair duyulan güvendir. Dolayısıyla ABD genelde yalnız savaşmaz, diğer ulusların birlikleri de ABD kuvvetlerine eşlik eder. Mesela Kore Savaşı'nda İngiltere, Türkiye, Kanada, Avustralya, Fransa, Yunanistan, Kolombiya, Tayland, Filipinler, Belçika, Yeni Zelanda, Hollanda,

Lüksemburg'dan; pek rağbet görmeyen Vietnam Savaşı'nda bile Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Kore, Tayvan, Filipinler, Tayland ve İspanya'dan askeri destek aldı. Soğuk Savaş sonrasında da bu alışkanlık devam etti. İlk Körfez Savaşı'nda İngiltere, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır, Fransa, Fas, Kuveyt, Umman, Pakistan, Kanada, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bangladeş, İtalya, Avustralya, Hollanda, Nijer, İsveç, Arjantin, Senegal, İspanya, Bahreyn, Belçika, Polonya, Güney Kore, Çekoslovakya, Yunanistan, Danimarka, Yeni Zelanda, Macaristan ve Norveç birlikleri ABD'nin yanında yer aldı. ABD, başlangıçta Afganistan'ı diğer müttefik kuvvetleri çağırılmadan işgal ettiğindeyse birçok ülke buna kızdı ama eninde sonunda işgale 40'ı aşkın ülke katıldı. Amerikan askeri müdahalelerine yönelik küresel destek beklentisi o kadar yüksektir ki Amerikalılar 2003 Irak işgali ve işgal sonrası sürece sadece 38 ülkenin katılımı karşısında çok şaşırıldı. Demokratik müttefikleri Fransa ve Almanya'nın onay desteğini alamamış olmaya içerledi. Onay almak istemelerinin nedeni de bu şekilde kendi vicdanlarını rahatlatma ve güç kullanma kararının adil olduğunu yeniden teyit etme arzusu. Uluslararası kamuoyunun bir miktarda olsa onay vermesi, sırf bencillikten değil küresel çıkarlara yönelik hareket ettiklerine daha çok inanmalarını sağlamakta. Ayrıca elini taşın altına tek başına sokmayacaklarını bilmenin verdiği iç rahatlatıcı bir güven duygusu da var. Asıl tuhaf olan ABD'nin onay istemesinden ziyade diğer ülkelerin bu kadar sık onay vermesi. Diğer uluslar ABD'nin dünya düzenine ve başkalarının da çıkarlarına hizmet eden faaliyetlerde bulunduğunu kabul etmeye istekli. Yakın tarihte hiçbir ülke güç kullanırken böylesine kabul görmedi. En yakın örnek İngiltere'nin 1830'larda köle ticaretini sınırlandırmak için donanmasını devreye sokması olabilir. O zaman bile Fransa bunu İngiltere'nin ekonomik egemenliğinin güçlenmesi olarak gördüğü için isteksizce kabul etti; köle sahipliği yapan ABD ise hiçbir şekilde onay vermedi. II. Dünya Savaşı öncesi devirdeki çok-kutuplu dünya düzeninde lider ülkelerden birinin güç kullanması potansiyel tehdit ve varolan hassas dengeyi değiştirme girişimi olarak görülürdü. Amerikan hakimiyetindeki düzende ise genelde varolan dengesizliği korumaya hizmet ettiği için, ABD'nin güç uygulaması daha az tehditkâr görünmekte. Ancak Amerikan gücünün yaygın olarak kabul görmesi Amerikan üstünlüğüne çaresizce tahammül edilmesiyle karıştırılmasın. Ulusların bazen Amerikan gücünü fazla bir seçenekleri olmadığı için kabul ettikleri de oluyor. Mesela Amerikan yanlısı Margaret Thatcher dahil Avrupalı liderler ABD'nin Grenada müdahalesini onaylamadıkları halde buna engel olamadı. Yani ABD askeri harekate karar verirse diğerlerinin ret oyu kullanmak dışında elinden pek bir şey gelmez. Amerikan gücünü kısıtlamak için daha aktif bir yol izlemeleri gerekir ki bu da tüm ekonomilerini askeri harcamalara yönlendirmeleri anlamına gelir. Fakat en gelişmiş ülkeler dahil, dünya uluslarının çoğu ABD'nin büyük gücü karşısında yeteri kadar tehdit edilmiş hissetmemekte. Fazla rahat ve umursamaz davrandığı kanaatinde olsalar bile kendi askeri kuvvetlerine büyük harcamalar yapacak kadar rahatsız olmamaktalar. İşte bu da uluslararası ilişkiler alanında yeni bir muamma. ABD ötekilerin gerekçesiz veya usulsüz gördüğü askeri hareketlere kalkışsa bile Amerikan gücüne olan genel destek çekilmemekte. Libya'daki 2011 hareketi buna en iyi örnek. ABD'nin Irak işgaline gösterilen küresel tepki hala sıcakken başta Fransa, İngiltere hatta Arap ülkeleri ABD'nin askeri gücünü bir başka Arap liderini devirmeye kullanması için adeta yalvardı. Bu yaygın istek karşısında Rusya ve Çin bile ABD'nin Libya müdahalesine boyun eğdi. İkisi de kendileri güç kullandığı zaman uluslararası kamuoyundan benzer bir destek görmediklerinden Amerikan askeri hareketlerine gönülsüz destek vermeleri yadırganamaz tabii ki. Hiçbir uluslararası kurum Rusya ya da Çin tarafından yapılacak askeri müdahalelere onay vermez. Çinli strateji uzmanlarına göre Amerikalılar, Amerikan davranış prensipleri doğrultusunda uluslararası ilkeler ve kurallar oluşturarak kurumsallaşmış bir egemenlik sistemi kurmuştur. Bu ilke ve kurallar ülkelerin çoğu tarafından kabul edildiğinde de Amerikan hakimiyeti yasal hale gelmiş olur. ABD'nin resmen 50 askeri müttefiki olmasına rağmen Çin'in hiç olmaması ABD'ye muazzam avantaj sağlar. Daha güçsüz ülkelerin en güçlü olanı güç kullanmaya teşvik etmesi de alışılmış bir şey değil. Bu bakımdan ABD'nin durumu anormal. II. Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana meşrulaştırılmış askeri güç üzerinde neredeyse tekele sahip. ABD'nin askeri gücüne sahip olmasalar da güç kullandıklarında uluslararası destek gören başka ülkeler de var: Fransa ve İngiltere'nin fildişi Sahili, Sierra Leone ve Libya'da gördüğü gibi. Halen baskın olan küresel demokrasi kulübüne mensuplar ve bu da askeri hareketlere uluslararası meşruluk kazandırmaya yetmekte.

Dünyanın Amerikan askeri gücüne karşı bu kadar kabul edici olması, ABD gücünü tedbirli, kusursuzca ve daima uluslararası yasalara uygun şekilde veya hep müttefiklerine danışarak kullandığı için değil. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında kurduğu uluslararası düzende kendisini de bağlayıcı olan kural ve kurumlara bağlı olduğunu öne sürenler var. Bu teoriye göre, diğer ülkeler ABD'nin bu kurallara uyarak BM ve NATO gibi kuruluşlarla birlikte çalışacağına dolayısıyla ABD'nin sahip olduğu gücü istismar etmeyeceğine güvenebilir. Halbuki işin aslı böyle değil. Soğuk Savaş sırasında ve takip eden 20 yıl boyunca ABD'nin hem demokrat hem de cumhuriyetçi liderler döneminde uluslararası yasalara uymadığı ve kurumların bağlayıcılığını umursamadığı zamanlar oldu. Prensipte multilateralizme (çok yanlılık) bağlı olmalarına karşın, Amerikalılar ne müttefiklerinin ne de BM gibi kuruluşların onları kısıtlamasına izin vermedi. ABD, 1998'de Fransa gibi demokratik müttefiklerinin itirazlarına rağmen Irak'ı bombalamaktan ve 1999'da BM Güvenlik Kurulu'ndan onay alamadığı halde Kosova için savaşmaktan geri durmadı. Bu durumda Amerika'nın multilateralizme bağlılık retorığı "unilateralizme dayalı özünü örten bir maske"den ibaret denebilir. Genel kural olarak ABD alabileceğinden emin olduğunda onay sorar. Sovyetler Güvenlik Kurulu'nu boykot ederken BM'den Kore'ye müdahale yetkisi istemesi veya George H.W.Bush'un güçsüz düşen SSCB'nin de razı geleceğini bilerek 1991'de Irak Savaşı'na onay istemesinde olduğu gibi. Sizce SSCB onay vermeseydi Bush vazgeçer miydi? 1989'da Manuel Noriega'yı devirmek için Panama'nın istilasını emrettiğinde BM'nin bu hareketi uluslararası yasalara aykırı olduğu için kınaması onu kararından caydırmadı. Amerikan kuvvetlerinin çekilmesini öngören bir çözüm tasarısının veto edilmesini sağladı. Bu ukala tavır, ekonomik konularda da belirgin. Mesela Nixon, 1971'de ABD'yi altın standardından (gold standard??) çıkarıp Bretton Woods sistemini sona erdirirken hiçbir müttefikine danışmadı. Bunlar aşıkarken ABD'nin dünyanın geri kalanınca düzenlenmesine yardım ettiği uluslararası sistemin kurallarına sürekli uyarılmış sayılmasına inanmak zor. Amerikalılar aksini iddia edecek olsa da, üstelik dünyadaki kanunlara sıkı sıkıya bağlı bir toplum olmalarına rağmen, sürdürdükleri düzen hiçbir zaman kesin surette kanuna dayalı olmadı. Onun yerine Amerikalıların kendi çıkarları ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair algılarına dayanmakta.

Peki dünya ABD'ye karşı neden bu kadar kabullenici davranmakta? Çok sayıda ülkenin Amerikan dürtüleri ve hedeflerine yönelik algısı şöyle: Diğerleri ne derse desin ABD, güç kullandığında bunu sadece kendi çıkarına değil diğer liberal ulusların da paylaştığı ortak ilkeleri savunma amacıyla yapar. Aslında çoğu ulus, ABD'nin verdiği hüküm verme yöntemini bazen kınasa da Amerikalıların doğru ve yanlış tanımlarına katılmakta. Amerikalıların güçlerini ustalıkla kullanma yönündeki çelişkili tavırları ve diğerlerini yönetme sorumluluğuna karşı bariz bir isteksizlik duymaları, sıklıkla yanlış yönlendirilse de ABD egemenliğini pek çok ülke için tahammül edilebilir kılmakta. Gösterilen kabulün Amerikalıların yaptıklarıyla, dedikleriyle ilgisi yok. Bu basit bir coğrafya meselesi. Hızlı iletişim ve ulaşım imkanlarına sahip modern dünyada bile ABD, büyük güçlerin rekabet ettiği merkezden çok uzak bir ada. Asırlardır ihtilaflara sahne olan Avrupa, Asya ve Orta Doğu'da çok sayıda güçlü ulus aynı coğrafyayı paylaşmakta ve üstünlük uğruna itişip kakışırken askeri rekabet ve savaş kısır döngüsünde cebelleşmekte. Dünyanın büyük güçleri arasında yalnızca ABD bu kargaşadan uzakta. Komşuları Meksika ve Kanada kesinlikle ona rakip değil. Her ne kadar kıyasıya rekabetin yaşandığı çeşitli bölgelere müdahil olsa da coğrafi ve manevi olarak onlardan ayrı durmakta. Dolayısıyla Asya, Avrupa ve Orta Doğu halkları uzak mesafedeki güçlü ABD yerine komşularının ne yaptığıyla daha çok ilgilenmekte. Komşularının gücü artıp tavırları düşmanca değiştiğindeyse hem uzak hem de güçlü olan ABD'yi kendilerine doğal bir müttefik olarak görmekteler. Mesela Fransa ve İngiltere Almanya'ya karşı sırtını ABD'ye dayadı; Almanya ve Çin SSCB'ye karşı; Çin ve Kore Japonya'ya karşı; Körfez Arap ülkeleri İran veya Irak'a karşı ABD'den yardım aldı. Bu yaklaşım, komşu tehditlerin hep daha fena görünmesi ve ABD'nin yardım edecek gücü olmasından kaynaklanmakta. Amerikan gücüne tahammül ve hoşgörü gösterilmesinin son sebebi de dünya genelinde ülkelerin ona muhtaç olması, en azından gelecekte ihtiyaçları olabileceğini hissetmeleri. Yani Amerikan büyük gücünü hayranlıktan değil kendi menfaatleri yüzünden kabul etmekte. ABD'nin askeri açıdan güçlü olmasını ve müdahaleci olmasını istemekteler. Üstelik bu askeri gücün sorumsuzca kullanılmasına tahammül etmek anlamına gelse bile. Zaten müttefikleri ABD'nin güç kullanma yetisi ve isteğinden emin olmasalar ona bu kadar değer vermezlerdi.

Amerikan gücünün son on yıllarda bunca kabul görmesi büyük güçler arasında barışın sürdürülmesinde kritik önem taşır. Uluslararası düzene veya Asya, Avrupa ve Orta Doğu'da bölgesel düzenlere kafa tutmayı aklından geçirenler ABD'nin yalnızca silah gücünü değil dünyanın önemli uluslarının çoğundan aldığı desteği göz önünde tutmalı. Bölgesel meydan okuyan bir ülke, Amerikan askeri gücünü karşısına almanın dışında diplomatik olarak kendini ABD'nin etkisinde olan uluslararası düzenden dışlanmış, ekonomik ve diğer yaptırımlara mecbur edilmiş bulabilir. Tıpkı Tiananmen Meydanı olaylarından sonra Çin'e olduğu gibi. Büyük güçler arasında savaş çıkmasını engelleyen ana etken, engin güç ve dünya çapında olağanüstü kabulün alışılmadık bileşimidir. Demokratikleşme, küreselleşme ve birbirine bağımlılıktan gözümüz kamaşmış bir şekilde dünyayı bu kadar farklı kılanın bu yeni gelişmeler olduğuna inanmaktayız. Ancak yüzyılı aşkın süredir yükselip alçalan bu eğilimler feci savaflara mani olamadı ve gelecekte olacaklarının da güvencesi yok. Demokratik barış teorisi, büyük güçlerin hepsi gerçekten demokrasi ile yönetilse daha ikna edici olabilirdi. Almanya ve Fransa'nın neden savaşmadığını açıklayabilirdi belki ama Çin ve Rusya gibi iki otoriter gücün diğer büyüklerle arasında oluşan ihtilafların nedenini açıklayamaz. Ülkelerin birbirlerine olan ekonomik bağımlılığı 20. yüzyılda iki dünya savaşı yaşanmasını engelleyemedi dolayısıyla günümüzde de büyük güçlerin barış ve savaş kararlarını ekonomik hususlara dayandıracağına güvenilemez. Irak ve Afganistan savaşları, ABD ekonomisi için tam olarak bir fayda sağlamadı mesela. Ya da Çin, olası ekonomik sonuçları göze alarak bağımsızlık taraftarı Tayvan'a saldırabilir. Ne insanlar ne halklar sadece karınlarını doyurmak için yaşamaz. Ulusların davranış ve tutumlarını şekillendiren güç hesapları kadar insanların da davranışlarını yönlendiren milliyetçilik, onur, korku ve diğer duygulardır. Dolayısıyla ekonomik bağımlılığın baskın olduğu dijital çağda artık toprak için savaş çıkmaz görüşü tartışmaya açıktır. Bunun doğru olmadığını görmek için Çin, Rusya, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerin askeri mevzilenmelerine bakmak yeter. Onlar için toprak kesinlikle çok ama çok önemli. Çin, Tibet, Hong Kong ve Tayvan dahil bölgesel bütünlüğünü kurup korumak ve Güney Çin Denizi ve maden yatakları üzerinde kontrolü sağlamakta ısrarcı. Hindistan ve Çin sınırında daha önce olduğu gibi yeniden savaş çıkması muhtemel. Aynı şekilde Hindistan ve Pakistan arasında Kaşmir için ve Gürcistan'ın bölgedeki sınırları içinde savaşılmaması olası. Rusların Kırım ve Kuzey Kutbu üzerinde hak iddia etmesi, gelecekte ihtilaf meselesi olabilir. Bağımsız Kürdistan meselesi ise Irak, Türkiye ve Suriye'nin arasını bozmakta. Tabii ki İsrail ve Filistin arasındaki bölgesel anlaşmazlığın süreceğini öngörmek için kahin olmaya gerek yok. Geçmişte 4 savaşa neden olan ihtilaf gelecekte yeniden bölgede büyük bir savaşa meydan verebilir.

Bu durumda büyük güçler arasında barışın devamının sağlanmasında nükleer silahlara güvenenler var. Hatta bazıları dünya barışını güvenceye almak için tüm ülkelerin nükleer silah edinmesinden yana. Fakat "nükleer barış" kavramının demokratik barıştan daha güvenilir olduğunu söylemek zor. Hali hazırda ABD ve Çin klasik bir savaşa hazırlanmak için yüz milyarlarca dolar harcamakta; Hindistan ve Pakistan da nükleer silahlarına rağmen klasik savaşa hazırlanmakta. Ne olursa olsun nükleer silah korkusu bunların kullanılmayacağına dair bir garanti teşkil etmez. Soğuk Savaş sırasında liderler çok kez bu ihtimali dile getirdi. Bu unsurlar büyük güçlerin birbiriyle savaşmamasında bir ölçüde etkili olmasına karşın, Amerikan üstünlüğünün sona ermesi durumunda ne derece güvenilir olabilirler acaba? Yoksa daha önce olduğu gibi savaşa mani olmakta başarısız mı olurlar? Yeni bir barış çağına girip girmediğimizi değerlendirmenin en iyi ölçütü ulusların tutumlarıdır. Uluslar ve halklar sosyalleşip, uygarlaşıp barışı savaşa yeğleyen ve savaşmaktan nefret eden bir konuma erişmiş olsalardı sistematik bir şekilde silahsızlanırlardı. Fakat Avrupa dışında silahsızlanan yok. ABD, Çin, Hindistan, Rusya ve Japonya ve Brezilya, İran, Türkiye gibi daha az güçlü ülkeler silahlanmaya muazzam bütçeler ayırmakta. Bu silahları birbirlerine karşı kullanmalarına engel olan ise ne vicdan ne de ticaret; bunu asıl engelleyen, dünyadaki güç dengesi dağılımı. Eğer ki şu anda herhangi birinin başlatacağı savaşın başarılı olmasının önünde duran bu denge bozulur ve güç eşitliğine yönelik büyük bir değişim olursa, bu büyük ve yükselen güçlerin başlatacağı savaşın başarılı olma ihtimali artacağından daha hırslı politikalar izlemeleri mümkün hale gelebilir. Süregelen barışın kalıcı olduğu sonucuna varmak yerine şu anki barışı mümkün kılan özel koşullara bakmamız daha akıllıca olur. Çünkü tarihte daha önce de olduğu gibi kolayca değişebilecek bu etkenler barışın kaybedilmesine yol açabilir.

Amerikan gücü çöküp dünya düzeni bozulursa yerine ne gelir?

Bunun cevabı ABD'nin çöküşünü takiben ortaya çıkacak güç dengesidir. Muhtemelen yerine tek bir güç gelemez. 2000 yılı aşkın süredir dünya yalnızca iki kez tek kutuplu bir dünya düzeni görmüştür. Dolayısıyla çift kutuplu bir dünya düzenine geçiş daha muhtemel. Fakat bunun da yakın zamanda gerçekleşme olasılığı düşük. ABD'ye yetişmeye ve ikinci süper güç olmaya en yakın duran aday Çin ile ABD kulislerinde şimdiden ikisinin tüm dünya adına karar vereceği bir G-2 düzeninden bahsedilmekte. Çin ekonomisinin büyüklüğü giderek dünya piyasasında daha ağır basmasını sağlayacağından ülkenin gelecek 20 yılda küresel ekonomiye tamamen hakim olacağını ileri süren uzmanlar var. Ancak jeostratejik açıdan Çin'in süpergüç olması daha sıkıntılı olacak. Çünkü bunun mümkün olabilmesi için Hindistan ve Japonya dahil Asya'daki diğer güçlerin çökmesi gerekmekte adeta. Bu Moskova'nın Doğu Avrupa'yı hakimiyetine almasıyla eş değer ama başarması daha zor. Çünkü SSCB'nin bunu başarmasının nedeni II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kızıl Ordu kuvvetlerinin hali hazırda Doğu Avrupa'da konuşlanmış halde olmasıydı. Çin'e gelince komşularını dize getirmek için ya güç kullanmaksızın ya da maliyetli bir savaş vermek zorunda. Etrafı bu tetikte bekleyen güçlerle kaldığı takdirdeyse, Çin'in SSCB'nin bir zamanlar keyfini sürdüğü küresel süpergüce dönüşmesi çok zor. Zaten SSCB'nin de ABD'nin o zamanlar ve hala sahip olduğu küresel güce sahip olamamasının nedeni, etrafının ABD'den farklı olarak başka büyük güçlerle çevrili olmasıydı. İşte bu yüzden çoğu kişinin Amerika sonrası bir dünya düzenini düşündüklerinde aklına çok-kutuplu bir dünya gelir. Uluslararası güç dengesinin birçok ülkenin birbirine hemen hemen denk olduğu böylesi bir düzende ABD hala en güçlü, eşitler arasında ilk sırada olmayı sürdürebilir. Ancak sahici bir çok-kutuplu dünya düzeninde ABD'nin gücü ve etkisi diğer büyüklerden daha fazla olmayacak; bu düzende ABD'nin yanında başta Çin, Hindistan gibi ülkeler, ikinci katmanda ise AB, Rusya, Japonya, Brezilya ve Türkiye gibi ülkeler yer alacaktır. Bu daha çok, İngiltere'nin bir bakıma en güçlü; Almanya, Fransa ve Rusya'nın ise güçlü hatta bazı alanlarda daha güçlü olduğu bir dengeden oluşan 19. yy Avrupası'na benzer bir dünya olur. Peki ama Amerikan üstünlüğünden büyük güçler arasında güç dağılımının daha eşit olduğu bir düzene geçilmesinin etkisi nasıl olur? Çok-kutuplu veya kiminin iddia ettiği gibi "kutupsuz" post-Amerikan bir dünyanın müjdecisi dış siyaset uzmanlarına göre liberal düzen tahminen mevcut halini sürdürür. Çoğu, uluslararası sistemde farklı bir güç dağılımının illa ki Amerikan hakimiyetinde olduğundan daha az liberal bir düzen getirmeyeceği kanısında ve dünyanın genelde demokratik kalacağı, serbest ticaret ve serbest piyasa ekonomisinin süreceği dolayısıyla büyük güçler arasında barışın hakim olacağı görüşünde. Bu durumda ABD, diğer büyük güçlerle daha eşitlikçi ortaklıklara alışmak zorunda kalır ve mevcut düzeni korumak için bir güçler birliği oluşturulabilir. Ne yazık ki bunlar çok ama çok iyimser varsayımlardır. Sadece tarihsel olarak baktığımızda bile bir güç dengesinden diğerine geçişin pek nadiren kolay ve barışçıl olduğu görülür. Avrupa hakimiyetindeki dünya düzeni çökerken iki dünya savaşı çıkmıştır. Daha ümit verici bir geçiş Soğuk Savaş sonunda olmuştur ama Moskova açısından bakıldığında Sovyetlerin çöküşü hiç de öyle yumuşak değil tam bir facia şeklinde gerçekleşmiş; Sovyet dünya düzenine dair ne varsa imha edilmiştir. Amerika çöktükten sonraki bir düzende mevcut sistemin korunmasının tüm büyük güçlerin menfaatine olacağı varsayımı tartışmalı ve bir bakıma konu dışıdır. Şu anki dünya düzeninde büyük güçlerden bazılarının korumaya hiç yeltenmeyeceği belli unsurlar vardır. Korumak istedikleri unsurlara gelince bunu becerebilecekleri kuşkuludur. Hepsinin arka çıkmayacağı unsurların başında da demokrasi gelir. Mesela otoriter rejimlerce yönetilen Çin ve Rusya, iktidarı paylaşmaya veya liderlerin özgür seçimle başa geleceği bir düzene geçmeye hiç de meraklı değil. Putin demokrasi hakkındaki görüşlerini açıkça belirtirken, Çinli liderlerin önceliğinin de mevcut rejimin sürdürülmesi olduğu bariz. Bunun sürdürebilmesi daha büyük bir ekonomik açılma gerektirse de kendilerini iktidardan düşürecek siyasi açılımları engelleyecekleri kesin. Diğer uluslar için olduğu gibi Rusya ve Çin için de iç meseleler dış politikayı belirler. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da meydana gelen devrimler demokratik Avrupa tarafından liberalizmin zaferi olarak görülse de Moskova ve Pekin tarafından hiç de hoş karşılanmadı, hatta demokratik baskının bir sonraki kurbanları olabilecekleri endişesini arttırdı. Yakın zamanda meydana gelen Tunus'taki Yasemin Devrimi ve Orta Doğu'daki Arap Devrimi de demokratik dünyaca kutlanırken, paniğe kapılan Çin hükümeti internette

bunlar hakkındaki haberleri yasakladı. Rus hükümeti ise BM'e internetin toplumun istikrarını bozmaya yönelik psikolojik kampanyalar amacıyla kullanılmasının yasaklanmasını öneren bir tasarı sundu. Son 20 yıldır Rusya ve Çin ABD ve AB'nin Sudan, Zimbabve, Libya, Suriye, İran, Venezuela, Burma ve Kuzey Kore'deki diktatör yönetimlere yaptığı baskıyı önlemek için elinden geleni ardına koymadı ve bazen başarılı da oldu. Bu şaşırtıcı değil elbet. Otoriter rejimlerin, demokratik ülkelerin diğer otoriter rejimleri devirmesine yardım etmediği ortada. Ancak otoriter ve demokratik rejimlerin hemen hemen eşit güce sahip olduğu post-Amerikan bir düzende, uluslararası dengenin birkaç on yıldır olduğu gibi demokrasiden yana olması artık pek mümkün olmayabilir. O zaman bu durum, dünya çapında siyasi geçiş evresinde olan küçük ülkeler için kaçınılmaz sonuçlar doğurabilir. Bir diktatörlük, aksi takdirde Batı etkisine açık olacakken otoriter bir güçten dış yardım alarak korunabilir. Çin'in Burma ve Kuzey Kore'de diktatörlük kurulmasındaki rolü ve Rusya'nın Belarus, Ermenistan ve Orta Asya'daki rejimlere demokratik baskı yapılmasının önünü tıkaması gibi. Bu halen demokratik ülkelerin egemen olduğu bugün bile geçerliyen demokratik güçlerin zayıfladığı bir düzende nasıl olacağını bir düşünün! Baskı rejimleriyle demokrasiler arasındaki dengelerin değişmesi dünyayı yeniden ters dalgaya doğru sürükleyebilir.

Eğer Brezilya, Hindistan, Türkiye, Güney Afrika gibi yükselen demokratik güçler, düşüşe geçen ABD'den kalan boşluğu doldurabilirse, çok-kutuplu yeni dünya düzeni demokrasiden yana olabilir. Ancak bu yükselen ülkelerin hepsinin demokrasi istediğini veya buna kadir olduğunu söylemek mümkün değil. Tehlikeli bir bölgede pek de demokratik olmayan komşularıyla yaşayan Hindistan'ın liderlerinin dünyanın diğer yerlerinde demokrasiye destek olmak gibi bir lüksle uğraşmaya ne imkanları ne niyetleri var. Neredeyse sonuna kadar Kaddafi'yi destekleyen Güney Afrika'nın da sınır ötesinde demokrasiye destek olmaktansa Pan-Afrikan (Birleşik Afrika) dayanışmasıyla ilgilendiği belli. Brezilya ise Latin Amerika demokrasilerinin çoğu gibi demokratik ilkelerle ulusal özerklik arasında gidip gelmekte. Bu yükselen güçler arasında çekinerek de olsa bölgesindeki demokratik güçlere yardım eden Türkiye de bunu Avrupa ve ABD'den gelen baskılarla yapmakta. Bu da değişim yaratmak için yeterli değil. Demokratik bir ülkenin sınır ötesindeki demokratik hareketlerle ilgilenmemesi görülmemiş şey değil. Asya'daki demokrasiler, demokrasinin diğer yerlerde korunmasını veya yaygınlaşmasını teşvik etmeye öncülük etmez. ABD ise bu açıdan da alışılmadık olanı yapar. Avrupalı demokrasilerden de Avrupa dışında demokrasiyi teşvik edenler vardır ama çoğu için bu dış politikanın bir parçası değildir. Son yıllarda dünyadaki demokrasilerin sayısında ufak ama istikrarlı bir düşüş mevcut. Arap Baharı'nın bunu tersine çevireceği belli değil ancak Çin ve Rusya gibi baskıcı rejimlerin güçlendiği ve ABD'nin göreceli olarak zayıfladığı bir dünya düzeninde Arap Baharı olabilir miydi tartışılabilir. Acaba o zaman Avrupalılar, demokrasi yanlı rollerini rahatça oynayabilir miydi? ABD'nin arkalarında durmaya gücünün yetmeyeceğini bile bile Çin'in muhalefetine karşın aynı şekilde davranırlar mıydı? Belki de Arap dünyasındaki açılım, Avrupa'da 1848 hareketlerinde olduğu gibi bastırılmış olurdu. O zamanlarda liberal hükümetler ve muhafazakar baskıcı rejimler arasında güç dengesi kabaca eşit sayılırdı ancak liberalleşme hareketlerini kurtarmaya yetmemişti. Tıpkı İngiltere'nin o dönemde diğerleriyle olan istikrarı bozmamak için liberalleri desteklemekten çekinmesi gibi çok-kutuplu yeni dünya düzeninde ABD'nin de elinin kolunun bağlanacağını tahmin etmek güç değil. Yükselen ekonomik güç olarak Çin şimdiden ağırlığını otoriterlikten yana koymuş durumda. Özellikle Afrika'da hammadde garantisi karşılığında pek çok diktatöre finansal kaynak sağlamakta. Rusya komşu ülkelerin siyasi düzenlerine karışabilmek için enerji kaynaklarını kullanmakta. İktidarda olmasını istediği partileri desteklemek için Ukrayna ve Belarus'ta petrol ve doğalgaz vanalarının kontrolünü elinde tutması, bölgenin hala en az demokratikleşen yerlerden olmasının başlıca nedenlerinden. ABD gücünün azaldığı bir düzende Çin ve Rusya'nın nüfuzunun artacağını ve bunun küresel demokrasiyi olumsuz etkileyeceğini tahmin etmek güç değil. Zaten tarih bize dünyadaki güç dengelerinin en tepesinde meydana gelen değişimin daha küçük ve zayıf ülkelerin seyrini doğrudan etkilediğini gösterir. Peki ya bu durumda liberal ekonomik düzene ne olur? Gücün ABD'den diğerlerine yayılmasını atlatılabilir mi?

Çoğu gözlem uzmanına göre Çin dahil tüm yükselen güçler, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve yandaşlarınca kurulan ekonomik düzenden muazzam biçimde yararlandı. Yoksulluktan kurtulan Çin, genel GSMH bakımından dünyanın en büyük ekonomisi olma yolunda hızla ilerlemekte. Çin'deki ekonomik büyüme ihracata dolayısıyla açık bir ticaret sistemine dayalı. Yerel kalkınma yabancı yatırım ve teknolojik

erişime dayanmakta. Aynı durum Brezilya, Hindistan, Türkiye ve diğer yükselenler için de geçerli. Neden altın yumurtlayan tavuğu kesip liberal ekonomik düzenden vazgeçsinler ki? Belki de bu soruyu şu şekilde sormak daha doğru: Bu yükselen güçler faydalandıkları liberal düzeni bozmak istemeyebilirler ancak baskın Amerikan gücünün yokluğunda bu düzeni koruyacak iradeleri ve kapasiteleri olabilir mi? Daha önce de bahsettiğimiz gibi liberal ekonomik düzenler kendi kendini sürdürebilen sistemler değildir. Tarihsel olarak kuruluşları ve devamlılıkları, açık ticaret ve serbest pazarları destekleyen büyük güçlerin gayretleriyle mümkün olmuştur. Bu güçler ticaret yollarını açık tutmak için askeri güç dahi gereken tüm araçları kullanmışlardır. Liberal düzenin ana ögesi denizlerin kontrolüdür. Dijital çağ da yaşıyor olmamıza rağmen halen dünyadaki petrolün, doğalgazın, hammadde ve madenlerin çoğu denizyoluyla taşınır. Tarih boyunca da denizyolları uluslararası anlaşmazlıkların kurbanı olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan beri ABD, ihtilaf zamanlarında bile ticaret yollarını herkese açık tutmak için okyanuslar üzerindeki hakimiyetini kullanmıştır. Fakat sadece serbest piyasadan çıkarı olmak yetmez. Günümüzde Singapur ve Portekiz'in de serbest ticaret ve açık denizyollarında çıkarı var ancak ticaret yollarını açık tutma kapasitesine sahip değiller. Sadece ABD'nin böyle bir iradesi ve yetisi var. Amerika'nın mevcut liberal dünya düzenine sağladığı en büyük katkı, denizyollarını açık tutmak. Bunu diğer güçlerden çok az bir yardım alarak baskın donanmasıyla becermekte. Almanya, Japonya, Brezilya, Hindistan, Rusya, Çin, hepsi birden serbest geçişten faydalanmakta. Fakat bu yükü üstlenmeyi bırakırsa ne olur? Amerika'nın çöküşü en çok denizyollarındaki bu hakimiyetinin sona ermesi anlamına gelir. Acaba o zaman diğer güçler bu maddi ve manevi sorumluluğu almaya yanaşır mı? Alsalar bile denizyollarının müşterek kullanımını devam edebilir mi yoksa bu değişim rekabet ve gerilim mi doğurur? Şu anda bile Çin ve Hindistan donanma güçlerini arttırmakta ve bu da Hint Okyanusu'nda ve Güney Çin Denizi'nde daha fazla güvence değil giderek artan bir stratejik rekabet yaratmakta. Çin'in büyüttüğü donanma gücünün uluslararası suları açmak yerine kapatmaya yönelik çabası Amerikan donanmasının artık baskın olmayacağı bir geleceğin nasıl olabileceğine dair bir fikir vermekte. Amerikan hakimiyeti yerine ticari denizyollarının çok sayıda büyük güç tarafından idare edilmesi, rekabet ve ihtilaf doğurabilir. Tarihsel olarak liberal ekonomik düzenin gelişebilmesi belli şartlara bağlıdır. Serbest ticaretten ve uluslararası serbest pazardan adanmış çıkarı olan, dünya çapında baskın bir donanmaya sahip büyük bir gücün başı çekmesi gerekir. Buna uygun ortam 19.yy'ın ikinci yarısında Birleşik Krallık donanmasının denizlerdeki hakimiyeti sırasında ve daha sonra II. Dünya Savaşı'nın ardından Amerikan donanmasının üstünlüğü sırasında gelişti. Aradaki diğer zamanlarda süren çok kutuplu dönemler ise liberal ekonomik düzenlerin yükselmesine imkan vermedi. Müşterek kullanımdaki ticaret yolları ve kaynakları kimin denetleyeceği meselesini bir kenara bıraksak bile yeni çok kutuplu dünya düzeninde büyük güçlerin serbest piyasayı ve uluslararası ticareti sürdürebileceği kesin değil. Fazlasıyla bağımlı oldukları altın yumurtlayan tavuğu sırf siyasi ve ekonomik sistemlerinin doğası yüzünden farkında olmadan kesebilirler.

Yakın geleceğin en önemli oyuncusu olan Çin'in ekonomisinin bu asır içinde ABD ekonomisinin yerini en azından hacmen devralacağı öngörülmekte. Ancak Çin ekonomisinin gelişimine dair olası sorunlar ve şüpheler de var. Mevcut liberal ekonomik düzeni koruma rolünü üstlenip üstlenemeyeceği belli değil çünkü Çin dünyanın en büyük ekonomisine dönüşse bile en zengini olamayacak. Çin'in aşırı nüfusu nedeniyle GSMH'sı çok düşük. Ekonomisinin bu ölçekte oluşunu elbette kalabalık nüfusuna borçlu ama aynı sebeple kişi başına düşen gelir de düşük ve Çin'in göreceli olarak fakir kalmasına neden olmakta. 2010'da Çin, GSMH açısından ABD ve AB'nin ardından üçüncü sıradaydı. Ancak ABD, Almanya, Japonya ve diğer büyük devletlerin kişi başı GSMH'sı 40 bin doların üzerindeyken Çin'inki sadece 4 bin dolar civarında seyrediyordu yani Angola, Cezayir gibi ülkelerle aynı seviyedeydi. İyimser tahminler doğru olsa bile 2030'a gelindiğinde Çin'in kişi başı GSMH oranı ABD'ninkinin sadece yarısına eşit olacak yani bugünkü Slovenya ve Yunanistan seviyesinde kalacak. Bu da başka bir emsalsiz durum oluşturacak. İngiliz ve Amerikan hakimiyetindeki dönemlerde olduğu gibi geçmişte en büyük ve en baskın ekonomiler aynı zamanda en zengin ülkelerken bunun doğurduğu sonuçlar da ona göre şekillenmiştir. Göreceli özgür ekonomik düzende bariz bir biçimde kazanan uluslar korumacı tedbirler peşinde koşmak yerine ticaret sistemini açık tutmaya yönelik inisiyatif alır. Bir anlamda üstünlüklerini diğer ulusların da zenginleşmesine imkan vermek için kullanırlar. Fakat Çinli liderlere cazip gelecek durumlar ve

karşılaşacakları sorunlar çok farklı olabilir. Hala fakir sayılan ve gelişmekte olan bir ülkenin yöneticileri olarak ekonomilerini açmaya o kadar heves etmeyebilirler. Şimdiden bazı sektörleri dış rekabete kapatmaya başladılar. Gelecekte bunun devamının gelmesi muhtemel. İktidarın üzerindeki baskı yoksulluktan kurtulup geniş orta sınıfa katılmaya çalışan halkına daha iyi maaşlı istihdam sağlamak. Bu onları buna imkan tanıyan bazı sektörleri korumaya yöneltebilir. Ancak daha korumacı bir Çin ne kötü ne de benzersiz olmaz. ABD dahil pek çok ulus kalkınırken korumacı evreden geçmiştir. Asıl sorun Çin'in korumacılık evresinin küresel ekonomik üstünlüğe yükselişine denk gelmesidir ki işte bu benzersiz bir durum olur. ABD, 19.yy ikinci yarısında bir hayli korumacıyken kalkınıp dünyadaki en baskın ekonomi haline dönüştükçe, serbest piyasa ortamında daha çok kazanacağını farkına vararak korumacılığı kademeli olarak bıraktı. Birleşik Krallık da benzer şekilde ekonomisi üstünleştikçe korumacılıktan serbest ticarete geçmişti. Fakat Çin için durum farklı olabilir. Çinli liderler kalkınma stratejilerinin artık yabancı yatırımlara bağlı olmadığına karar verip devletin elindeki tüm olanakları yerel şirketleri desteklemeye ve onları dış rekabetten korumaya ayırırsa liberal ekonomik düzenin güvencesi kalmaz. Amerikan ekonomik üstünlüğünün dünya çapında bunca kabul görmesi, çoğunlukla ortaklarına da para kazandırmasıydı ancak Çin'in ekonomik hakimiyeti diğer ülkelerce hoş karşılanmayabilir. Üstelik Çin kapitalizmi genel olarak devlet kapitalizmidir. Büyük kısmı pazar odaklı olsa da Çin ekonomisi özel girişimcilere değil devlete dayanır. Mesela enerji sektörü gibi ekonominin can damarları kamu şirketleridir ve biriken ulusal varlık fonları (sovereign wealth) devlet kontrolündedir. Devlet kapitalizminin amacı yalnızca kâr arttırmak değil devletin gücünü azamiye çıkarıp iktidarın devamını sağlamaktır. Çin bu açıdan yalnız sayılmaz. Başta Rusya, diğerleri daha az da olsa bir dereceye kadar devlet kapitalizmini uygulayan Brezilya, Meksika ve diğer yükselen ülkelerde özellikle ulusal enerji şirketleri devlet kontrolünde. Ancak Çin'in ekonomisi kurumsal şirket çıkarlarından çok milli menfaatlere yöneliktir. Örneğin Çin'in gelecekteki kesintilerden korkmasına gerek kalmaması için Milli Petrol Şirketi'nde petrol tedarikçileriyle uzun vadeli anlaşmaları garantilemek yüksek kâr payından daha önemlidir. Şirket ve paydaşlarının çıkarından ziyade Çin halkının menfaati için güvenceye daha çok para ödemeye razı olan bu kamu şirketi, sonuçta piyasa fiyatlarının dünya çapında yükselmesine neden olur. Bunun iyi mi kötü mü olduğunu tartışmak yerine sadece farklı olduğuna odaklanmak lazım. İngiliz ve Amerikan üstünlüğünün hüküm sürdüğü son iki asırda ekonominin lider güçleri üzerindeki hakimiyet ve ticaretten sağlanan sermaye fazlası genel olarak özel şirketler ve bireylerin elindeydi. Bundan kısmen devlet de faydalanıyordu ve kurumsal şirketlerin kararlarında dolaylı olarak etkiliydi. Çin sistemi ise daha önceki çağların (16-17-18. asır) İngiltere, Fransa ve İspanya'da devletin hakimiyetini garantiye almak için diğer hanedanlarla rekabet eden ordu ve donanmalarını beslemek üzere servet biriktirmesinde uygulanan merkantilizme benzetilebilir. Günümüzde Çin'in sermaye fazlası da devlet eliyle kaynak biriktirilmesine yol açarak, yöneticileri iktidarda tutup güçlerini uluslararası alana yansıtmalarına imkan vermekte. Peki böylesine bir güce güvenilebilir mi? Üstelik Çin tek değil. Gelecekte Çin ve Rusya liberal düzenin destekçisi mi yoksa tehdidi mi olacak göreceğiz. İki devletin de liberal düzeni bozması veya tersyüz etmesi kaçınılmaz olabilir. Bunu kasten değil despot toplumlar olarak mizaçları öyle gerektirdiği için yapabilirler. Çünkü onlar için devletin sermaye üzerindeki kontrolü ve bunun getirdiği üstün gücü muhafaza etmek her şeyin üstünde. Çin, Rusya ve diğer güçlerin üstlenebileceği rollere daha iyimser baksak bile asıl soru şudur: liberal düzende yeteri kadar payları var mı? Uzmanlar Çinli liderlerin iç meseleleriyle uğraşmaktan küresel sorumlulukların yükünü üstlenmeye yanaşmadığı görüşünde. ABD'nin II. Dünya Savaşı sonunda karşı karşıya kaldığı, bir düzenin yıkılıp yenisinin Amerikan tercihlerine göre kurulduğu durumda değiller bir kere. Çinlilerden istenen kendilerinin kurmadığı ve kendi çıkarlarına göre oluşturulmamış bir dünyanın yükünü sırtlamaları. Amerikalılar ve diğerlerinin omuzlarına yüklemeye çalıştığı bu belayı taşımaya hevesli olmadıkları için Çinlileri suçlamak imkansız. ABD de iki savaş arasındaki sorumlulukları yüklenmek istememişti. Bugünse mevcut düzen Amerikan çıkarlarına o kadar uygun ve Amerikan ekonomik ve askeri gücüne o kadar bağlı ki; başroldekilerin sorumluluk almaya o kadar istekli veya becerikli olmadığı çok-kutuplu bir dünyaya geçildiğinde düzenin devam edip edemeyeceği merak konusu. Asıl zorluk, bu geçiş döneminde büyük güçler arasında stratejik rekabet ve anlaşmazlıklar oluşursa meydana gelecek. Fransız Devrimi sonrasında Avrupa'yı kasıp kavuran savaflara yol açan çok-kutuplu dönemler tarihsel olarak ne istikrarlı ve ne de

barışçıl oldu. Aynı şekilde 19.asırda meydana gelen Kırım Savaşı Rus, Fransız, İngiliz, Osmanlı kuvvetlerinin ve diğer devletlerin dahil olduğu küçük çaplı bir dünya savaşı sayılabilir. Uluslararası ilişkiler uzmanları her ne kadar Almanya'nın birleşmesinin ardından Avrupa'da oluşan güç dengesine hayran olsalar da dört asır süren büyük güçler arasındaki barış hali aslında sürekli bir gerilim ve rekabet, savaş tehditleri ve silahlanma artışından ibaretti. Zaten güç dengesi kurulduğunda bu sadece barışçıl diplomatik yollarla değil süregelen askeri meydan okumalarla gerçekleşti. Sonunda da insanoğlunun görüp görebileceği en tahrip edici dünya savaşına neden oldu.

Kimileri Amerikan üstünlüğünün yerini çok-kutuplu uyumlu bir düzenin alacağını hayalini kurmakta fakat 21. yüzyılda çok-kutuplu bir düzene dönülmesinin eskisinden daha çok istikrar ve barış getireceğine inanmak için pek az neden var. Günümüz büyük güçlerinin kendilerini frenlemesinin tek nedeni hırslarının hala hakim güç olan ABD tarafından denetleniyor olmasından ibaret. ABD'nin inişe geçtiğine inanarak kutupsuz bir döneme girdiğimizi tasavvur eden kimileriye, bölgesel boşlukları doldurmak üzere atağa geçen diğer yükselen güçleri görmekten aciz. Aslında diğer kutupların henüz ortaya çıkmamış olmasının nedeni ABD gücünün hala ayakta oluşu. ABD sahiden çöküşe geçmiş olsa Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya gibi büyük güçler kendi bölgelerinde hızla daha baskın hale gelir ve dünya 19. asır Avrupası'nda olduğu gibi çok-kutuplu bir döneme girer. Muhtemelen, böylesi bir dünyada sorun yaratan, kendi hırslarının ve etki alanlarının peşinde koşan diğer demokrasiler değil despot büyük güçler olur. Demokrasiler, ABD'nin artan nüfuzlarına layıkıyla uygun biçimde kurmuş olduğu liberal dünya düzeniyle tatmin olabilir ancak despot güçler kendilerine sürekli baskı uygulayan demokrasiden yana bir düzenle tatmin olabilir mi?

Çin ve Rusya'nın endişe kaynağı olmasına gerek olmadığını; Çin'in dünya sahnesinde ihtiyatlı bir oyuncu olduğu ve sınırlarını genişletmek veya komşularıyla ihtilafa düşmek gibi işlerle uğraşmadığını; Moskova'nın da eski Sovyetleri birleştirip Rus İmparatorluğu'nu yeniden kurma peşinde olmadığını söyleyenler var. Fakat bunun nedeni sahiden bu hedeflerle ilgilenmiyor oluşları mı yoksa bu hırsların farkında olan küresel güç dengesi nedeniyle yumuşamaya mecbur kaldıkları için mi? Bunu asla bilemeyiz ama tarihe bakıp ulusların tutumlarının ardındaki itici güçleri ve hırsları anlamaya çalıştığımızda, yaptıkları hesapların güçlerinin neye yetip neye yetemeyeceğine dair duydukları inanca bağlı olduğunu fark etmeliyiz. Tek bir şeyi kesin olarak biliyoruz ki Amerikan gücünün denetlemediği bir Çin, Amerikan gücünden çekinen Çin'den farklı bir Çin olur. Eğer bugün Pekin, var olan çeşitli sorunlar nedeniyle Japonya'ya, Hindistan'a veya Güneydoğu Asya ülkelerine karşı daha saldırgan davranmıyorsa bunun nedeni pasif veya tedbirli oluşu değil elbet. Çin'in, durum aleyhine olduğunda bile askeri müdahaleye kalkıştığı zamanlar oldu. Bunun nedeni 1950'de Kore'de Amerikan kuvvetlerine karşı savaştığında olduğu gibi bu güçlerin ABD tarafından desteklenmesiydi. Amerikan gücünü bu denklemden çıkaracak olursak Çinlilerin de diğer ulusların da hesapları bambaşka olurdu. Günümüzde bu ülkeler, ABD'nin yanlarında olduğunu bildikleri için Çin'in daha ihtiraslı planlarına direnmekten memnunlar. Çin ise donanma gücünü artırarak ABD'nin rolünü azaltma niyetinde. Çin'in daha şeffaf davranmasını isteyen Amerikalı yetkililerin asıl anlaması gereken, bunun yükselen büyük güçlerin normal tavrı olduğu. Fakat tuhaf görünmesinin nedeni Amerikan dünya düzeninin şimdiye dek büyük güçlerin bunun gibi doğal eğilimlerini bastırmış oluşu. Benzer durum Rusya ve komşuları için de geçerli. Amerikan gücünün eksildiği bir dünyada Rusya, komşularını dize getirmek için daha istekli olacak ve onlar da boyun eğecektir. SSCB'nin çöküşü için "20. asrın en büyük jeopolitik felaketi" diyen Putin, yeniden Sovyetleri kurabilecek olsa buna karşı koymazdı elbet. Hali hazırda eski Sovyet ülkelerini Moskova'nın etkisine almak için enerji, ticaret, siyasi partilere destek şeklinde askeri kuvvetin her şeklini kullanmakta. Mesela, 2008'de Gürcistan'da NATO ve ABD tarafından engellenirse kuvvetlerini geri çeker miydi acaba? Bütün bu varsayımlar elbette Çinli ve Rus liderlerin şeytani hırsları olduğunu ileri sürmek anlamında değil. Tüm büyük güçler, uluslararası düzende meydana gelen fırsatlara ve kısıtlamalara karşılık verir. Örneğin, ABD de 20.yy'da SSCB çöktükten sonra daha müdahaleci bir politika izledi. 1989 sonrasında ABD'nin sınırları dışındaki askeri müdahaleleri sıklıkla ve Soğuk Savaş sırasında yaklaşmadığı pek çok yere uzandı.

Belki de Amerikan düzeninde yaşamaya çok alıştığımız için ulusların güçlendikçe nasıl davrandığını unutmamışız. Gücü artan halkların hırsları, benlik algıları, çıkar tanımları da değişir. Daha zayıf

oldukları zamanlarda belirgin olmayan ya da bastırılan huyları açığa çıkar. Mesela, bugün mülayim davranan Fransa, süpergüç olsa acaba nasıl davranır? Belki gelecekte mütevazı bir dış politika izler ama Napolyon dönemiyle karşılaştırılacak olursa bu tarihsel olarak anormal kaçır. Ya da bir zamanlar kimseye tehdit oluşturmayan Almanya ve Japonya dünya sahnesinde güçlendikçe nasıl da farklı davranmaya başlamıştır. Çünkü güç ulusları değiştirir. Bazen temelden değiştirir. Göreceli güç değişimleri milli hırsları ve kısıtlamaları etkiler. Dolayısıyla çok-kutuplu bir düzene dönülmesinden tüm büyük güçlerin dış politikaları etkilenir. Güçleri artan ülkelerin uluslararası düzendeki yeni yerlerine uygun hırsları ortaya çıkmaya başlar. Tarihte olduğu gibi diğer büyük güçlere karşı güvence sağlayacak belli nüfuz ve etki alanları talep ederler. Güçleri azalanlarınsa bu alanlardaki etkilerinden feragat etmekten başka seçeneği kalmaz. Böyle bir senaryoda dünya üzerinde ABD nüfuzu azalırken, Çin'in Asya'daki, Rusya'nın Doğu Avrupa ve Kafkasya'daki etki alanı genişler. Tıpkı eskiden olduğu gibi bunlar birbiriyle kesişip çelişir. Hindistan ve Çin, Hint Okyanusu'nda aynı alan üzerinde hak iddia ederken; Rusya ve Avrupa Karadeniz ve Baltık kıyı bölgelerini paylaşamaz. Ortada bu birbiriyle çelişen hırsları bastırıp sınırlandıracak bir ABD olmadığında yeni bir denge kurulması için karmaşık düzenlemeler getirilmesi gerekecektir. Tıpkı eskiden olduğu gibi bu düzenlemeler diplomatik de olabilir, savaş veya savaş tehdidi şeklinde de gerçekleşebilir. Dünyanın mevcut güç yapılanmasından yeni bir yapılanmaya geçişinin yumuşak ve tamamen barış içinde olabileceği büyük bir hayaldir. Gücün tamamen farklı şekilde dağılımını gerektiren bu durumda tüm dengeler değişecektir.

Tarih boyunca savaşın ana nedenlerinden biri, ulusları kimin daha güçlü olduğuna dair şüpheye bırakan yaklaşık güç dengesi (rough parity of power) olmuştur. Bu kavram, hangi gücün savaşta galip geleceğini belirsizleştirerek çekişen güçlerin birbirini sınıma ihtimalini arttırır. Savaşlar, güç dengesinde büyük çaplı değişimler neticesinde ortaya çıkmaya meyillidir. Genellikle yükselen bir gücün ilerlemesiyle inişe geçen bir gücün çöküşünün kesişmesi sırasında meydana gelir. Aslına bakılırsa Soğuk Savaşın mucizesi, çok defa kıl payıyla da olsa, ABD ve SSCB'nin göreceli güçlerini sınıma kararını asla vermemiş olmalarıydı. Demek ki büyük güçler arasında barışın devamı için kimin elinin daha güçlü olduğunun kesin olarak bilinmesi şart. Bu yüzden Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin muazzam askeri gücüyle denksiz bir konuma erişmesiyle birlikte akademisyenlerin büyük güçler arasında anlaşmazlıkların artık imkansızlaştığından bahsetmeye başlamaları da rastlantı değil. Fakat bu potansiyel rakiplerden fazlasıyla üstünlük hali bozulursa, büyük güçlerin rekabeti yeniden başlar ve büyük güçler arasında savaş ihtimali yeniden doğar. İnsanlar, Amerika sonrası bir dünyada ilkeleri belirleyip eşgüdümlü barış sağlayacak ortak bir düzenin büyük güçlerden oluşan bir topluluk tarafından oluşturulabileceğini ummakta. Ancak günümüzde büyük güçlerin paylaştığı ortak bir vizyon maalesef yok! Mesela, 1815'te Napolyon'un yenilgisini takip eden 30 yıl boyunca, Avrupa devletleri ilişkilerini iyi tutup barışı korumayı becermişti. Avrupa Uyumu/Anlaşması (Concert of Europe) sisteminin işleminin sebebi güç dengesi değil; Avrupalı devletlerin ortak değerlere, ilkelere sahip ve Avrupa düzeninin yapısından, meşru otoriteye, iç işlerinden toplum yapısına kadar pek çok konuda hemfikir oluşuydu. Fransız Devrimi sonrası tüm Avrupa'ya yayılan savaştan sonra güçlü devletlerin liderlerinin ortak korkusu radikalizm ve devrimdi. Dolayısıyla sınıf barışı korumak için değil muhafazakar biçimde monarşi ve aristokrasiyi devam ettirebilmek için birleştiler. Liberal ve devrimci güçlere karşı ortak bir Avrupa algısıyla hareket etmiş olmalarına rağmen, büyük güçler arasında en liberali İngiltere'nin Avusturya ve Rusya'nın kıtadaki tüm özgürlükçü hareketleri askeri müdahaleyle bastırma ısrarına karşı geliş Avrupa'da oluşan bu mutabakatın giderek aşınmasına yol açtı ve 1840'larda esen liberal devrim hareketleri sonucunda Avrupa Uyumu/Anlaşması (Concert of Europe)çöktü.

1990'larda ise insanlık, bu defa dünyanın muhafazakarlık, aristokrasi ve monarşiden yana değil liberalizm, serbest piyasa ve demokrasiden yana bir umut olduğu hissine kapıldı. Soğuk Savaş sonrasında tüm büyük güçler liberalizme kucak açıyordu. Rusya'da Boris Yeltsin demokratik açılımlar yaparken Çin ekonomik özgürleşmenin tadını çıkarıyordu. Adeta tarihin sonu gelmiş, "uluslararası kamuoyu" fikri yeniden doğmuştu ve artık görevi hastalık, yoksulluk, iklim değişimi, terör, etnik çatışmalar gibi tüm ulusların ortak meselesi olan küresel sorunlarla ilgilenmek olmalıydı. Ancak 2010'lara geldiğimizde bu yakınlaşma yine idealist bir yanılısma gibi görünmeye başladı. Çünkü büyük güçlerin uluslararası düzen

ve iç işlerinde meşruluk gibi kavramlara dair benzer bir ortak algıları yok. ABD ve liberal yandaşları, demokrasiden yanayken; Rusya ve Çin despot yönetimlerini devam ettirme hedefinde. Dünya, yeni bir çok-kutuplu düzene geçecek olursa, bu iki büyük devlet baş oyuncular olacak ve hükümetlerin meşruluğu ilkesine dair mutabakat eksikliği nedeniyle devletler arasında anlaşmazlıklar çıkacak. İkisi de tamamen demokrasiye geçtiği takdirde devletler arası şiddet ihtimali büyük ölçüde azalır. Fakat öte yandan bölünmüşlük, şiddeti doğuracağından giderek birbirine bağımlı hale gelen bir dünyada yarı demokratik yarı otoriter bir düzen nasıl devam edebilir? Mevcut liberal düzenin Amerikan gücü etrafında oluştuğunu anlayanlar, ABD güç kaybettiğinde bu düzenin nasıl korunacağı sorusuyla cebelleşmektedir. Etkisinin azaldığı bir dönemde ABD'nin görevi, uluslararası kurum ve yasaları saptayıp düzeni sağlamlaştırmanın yanında yükselen güçleri bu uluslararası kurum ve kurallara dahil olup sürdürmeye ikna etmektir. Böylece kurum ve kuruluşlar kendi başlarına ayakta kalarak liberal düzeni bozmaya yeltenecek güçlü devletleri bile kısıtlayabilir. Sonuç olarak daha güçlü olan bu kurumlarla yasalar Amerikan gücünün yerine geçebilir. ABD 19.yy sonunda büyük bir güce dönüştüğünden beri devam eden kendi kendini sürdürebilen uluslararası liberal kurumların yapılandırılması fikri, uluslararası kanunlar ve kuruluşların yaptırımları sayesinde devletlerin karmaşık ve tehlikeli niyetlerini bastırmayı hedefler. Amerikalıların, Amerikan ideallerine ve çıkarlarına uygun, kendi kendini idare eden ve sürdüren bir dünya düzeni kurma ancak bunu maddi ve manevi olarak yıpranmaksızın yapma arzusu anlaşılabilir. Pek çok kişi, Amerikan egemenliğinden uluslararası yasa ve kurumlardan oluşan bir düzene geçişin insanlığın gelişiminin son evresi olduğuna kanaat getirmekte. Tek başına ulus-devletlerin tüm ulusların birleşik iradesine boyun eğmesi, uluslararası kozmopolit yapının milliyetçiliğin ayağını kaydırması gibi amaçlar insanlara eskiden olduğu kadar şimdi de cazip gelmekte. Tek fark, Amerikalılar bu düzeni geçmişte ABD gücü yükselirken yapmaya çalıştı. Şimdi ise böylesi bir dünya düzeninin, çökmekte olan Amerikan gücünün yerine geçmesi amaçlanmakta.

Peki ama bugün böyle bir düzeni daha iyi biçimde kurabileceğimize inanmak için sebep var mı? Görünüşte yüzyıl öncesine göre çöküşteyiz. İçinde bulunduğumuz asırda iyimserliğe pek yer yok gibi. Düzenin ve güvenliğin korunması görevini, kapsadığı diğer uluslardan daha üst yetkiye sahip uluslararası bir kuruma devretme çabalarının ya da devletlerin uluslararası kanunlara uyacağına bel bağlamanın sonucu başarısızlık oldu. Kurallar yalnızca zayıf olanı bağlarken, başta ABD olmak üzere sorumlu ve güçlü olanlar tarafındansa görmezden gelindi veya kılını kıpırdatmamak için bahane edildi; yaptıkları uluslararası kamuoyu tarafından cezalandırılmadan yanlarına kaldı. Dolayısıyla ne uluslararası kamuoyu yeteri kadar prestijli ne de üyeleri tam anlamıyla birlik olabildi. Demek ki uluslararası kurumlar kendilerini kurmuş olan uluslardan daha fazla güç kullanamadığından dik kafalı ulusları disipline sokmaktan aciz. Bu durumda kritik soru, çok kutuplu bir dünyada hangi ulusun veya ulusların gücünü liberal düzeni devam ettirmek için onu bozmak isteyenlere karşı kullanabileceği. Çünkü herhangi bir düzen sadece kurallara değil bunların uygulanmasını sağlayan yaptırım gücüne de dayanır. Bugün dünyanın en güçlü ülkelerinin askeri kuvvet kullanırken sahip olduğu uluslararası meşruluk düzeyi çok yüksektir. Oysaki tarihte daha önceki çok kutuplu dönemlerde etki alanlarının dışında hareket eden, mevcut dengeye tehdit oluştururdu. Mesela 19.yy sonu ve 20.yy başında diğerlerinin çıkarlarıyla çatışıp genel güç dengesini bozma korkusuyla büyük güçlerin hiçbiri çalkantılı bölge Balkanlarda kuvvet kullanarak istikrar sağlayamadı. Düzen oluşturabilecek uluslararası bir güç yoktu. İşte Milletler Cemiyeti ile çözülmek istenen ikilem de buydu ve Wilson sayesinde Amerikan üstünlüğüyle çözüldü. 20.yy sonunda ABD, büyük güçler arasında çatışmaya yol açmadan liberal düzenin korunması adına Balkanlara iki müdahale gerçekleştirdi. Ruslar buna biraz içerlese de savaş söz konusu olmadı. ABD ve diğer büyük güçler arasındaki eşitsizlik bozulacak olursa, büyük güçler arasında ihtilaf çıkmaksızın benzer durumlara müdahale etmek imkansızlaşabilir. Uluslararası alanda genel kabul gören meşru bir askeri güç kalmayacağı için ileride meydana gelecek kaçınılmaz zorluklara karşı liberal düzenin ana prensiplerini savunmak giderek zorlaşır.

21. asırda unutulmuş görünen ancak 20. asrın bize verdiği ders, eğer daha liberal bir düzen isteniyorsa güçlü liberal ulusların bunu kurup savunmaktan başka çareleri yoktur. Uluslararası düzen doğal bir evrim değil, kabul ettirilmiş bir yükümlülüktür. Bir görüşün diğerlerini bastırmasıdır. Mevcut

durumda ekonomi, iç ve dış ilişkilerde siyasetin liberal prensiplerin hakim olmasıdır. Devamı ise sadece ve sadece bu düzeni kabul ettirenlerin onu savunma kapasitelerine bağlıdır. Bu enternasyonalist liberaller için rahatsız edici bir gerçek, çünkü liberal uluslararası düzenin herkes için doğru ve iyi olduğu için süreceğine inanmak istiyoruz. Liberal düzenin baskın güçler tarafından zorlanarak değil herkesçe gönüllü kabul edildiğini varsaymayı yeğliyoruz. Siyasi evrimin kaçınılmaz biçimde liberalleşeceği kuramı, liberal düzenin zorlama olmaksızın kendiliğinden yerleşeceğini öne sürerek, bu düzenin kabulünü zorlayıp savunmanın ahlaki belirsizliğini, uygulanmasındaki finansal zorlukları da çözüme kavuşturmakta. Aydınlanmacı dünya görüşümüzün içine işlemiş varsayımına göre liberal düzen, milliyetçiliğin hatta ulusun da sonunu getirecek. Uluslar-üstü kurumların yükselişi ve kozmopolit duyarlılık daha kusursuz bir liberal düzene doğru ilerleyişi temsil etmekte. Fakat ya bu varsayım yanlışsa? Ya barış, demokrasi ve refah ile nitelendirilen bir düzen belirli ulusların onu idame ettirmesine bağlıysa? Enternasyonalist Roosevelt'in 1918'de daha uluslar-üstü vizyona tepkisi milliyetçilikten tamamen vazgeçmek yerine sağlam bir milliyetçiliğin üzerine bilinçli ve pratik bir enternasyonalizmin benimsenmesini salık vermişti. Asıl liberal gelişim, atalarımızdan aldığı gücünü diğer uluslarla eşgüdüm içinde kullanan ve liberal uluslararası düzen idealine asla ulaşmayan ancak yaklaşabilen bir düzeni savunan bu milliyet anlayışına bağlı olabilir. İdealimize ulaşmaya gerçekten gayret ettiğimizde ise ulus olmaktan çıkıp ulus sonrası liberal enternasyonalizm vizyonuna erişirsek bu tasarı tümüyle çöker. Bu açıdan Avrupa Birliği bir uyarı olarak algılanabilir. Hiçbir milletler birliği, Kant'ın belirttiği ebedi barışa, liberal enternasyonal ideale yaklaşmamıştır. Fakat bu ideale ulaşmaya çalışmanın bedeli, Avrupa'nın giderek silahsızlanması, ötekilerinse aynı gidişatı izlememesi olmuştur. Bu post-modern Avrupa, kendi kurallarına uymayan bir dünyada kendini koruyabilir mi acaba? İşin cilvesi, Amerikan dünya düzeninin başarısı insanları bunun aşılabileceğine yani bunu devam ettirmek için Amerikan gücünün şart olmadığına ikna etmiş olmasıdır. Amerikan gücünün başarısı nedeniyle bu ezeli hayal daha inanılabilir ve gerçekçi gelmiştir. İnsanlar, büyük güçlerin arasındaki rekabet ve ihtilafların bastırıldığını fark etmek yerine mizaçlarının temelden değişip kurum, yasa ve kuralların öne geçtiğini zanneder. Örneğin Bill Clinton, ABD'nin artık tek süpergüç olmadığı bir dünya yaratma görevine inandığını ve dünya sahnesini paylaşacakları bir zamana hazırlandıklarını söylerken içtendi ancak bunun ne kadar başarılabilirliği ayrı mesele. Çünkü devletlerarası ilişkiler özellikle güç, savaş ve barış söz konusu olduğunda, kurallar ve kurumlar kendilerini oluşturan güçlerin çöküşü esnasında nadiren devam ettirilebilir. Bu kurallarla kurumlar bütünü bir inşaatın etrafındaki iskeleler gibidir. Onlar inşaatı ayakta tutmazlar, inşaat onları dik tutar. Dolayısıyla Amerikan gücü çöktüğünde ABD destekli kurum ve kurallar da çöker. Hatta büyük ihtimalla, yeni bir düzene geçiş sırasında hepsi birden çökebilir veya tam anlamıyla kargaşa ve düzensizlik ortaya çıkabilir. İşte o zaman, ABD'nin mevcut dünya düzeninin sürdürülmesinde elzem olduğunun; Amerikan gücünün alternatifininse, öncesinde olduğu gibi, barış ve uyum değil kaos ve felaket olduğunun farkına varırız. Aşınma alametlerini görmeye başladık bile. Demokratik ülkelerin sayısı 2005'ten bu yana düşüşte, 2011 itibarıyla 115'e indi. Öte yandan demokrasinin içi boşaltılmakta. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, siyasi reformlar, insan haklarına saygı ve işçi haklarının örgütlenmesini teşvik eden sivil toplum aktivistleri üzerindeki baskı artmakta. Liberal kurum ve kurallar son yıllarda zayıfladı. Ekonomik sıkıntıları ve azalan askeri gücünün yanında AB'nin uluslararası sistemdeki ahlaki tesiri on yıl öncesine oranla çok azaldı. Avrupa Konseyi'ndeki dış işleri uzmanları, AB'nin BM'de insan hakları ve adalete dayalı uluslararası hukuk desteğinin düşüşünün nedenini Çin'in BM'de insan hakları başta olmak üzere genel olarak AB değerlerine karşı oluşturduğu koalisyon etkisinin artmasına bağlamakta.

Serbest piyasa kapitalizmi, yine kendi kendini çürüttüğü bir kriz döneminden geçmekte. Yüksek faizli kredi-*mortgage* krizi ve ardından gelen ekonomik durgunluk, sistemin devamlılığı ve kapasitesi hakkındaki şüpheleri yeniden canlandırdı. Aynı kuşku ve isteksizlik 1930'lar ve 70'lerde de yaşanmıştı. Çin'in devlet kapitalizmi gibi modeller ise daha başarılı. Bunun nedeniyse Çin hükümetinin muazzam miktardaki kâr fazlasının kısmen uluslararası ekonomik gerilemenin etkilerine tampon oluşturması. Sonuç olarak, büyük güçler giderek geleneksel tavırlarına dönerken artan güçlerine uygun biçimde tesir alanlarını genişletmeye yeltenmekte. Bu çabalara örnek olarak Putin'in eski Sovyetleri birleştirecek çağrısı

“Avrasya Birliği”; Çin’in Güney Çin ve Doğu Çin denizlerindeki hak iddiaları; Hindistan’ın Hint Okyanusu’ndaki hak talebi gösterilebilir. Hepsi de ileride olabileceklere yönelik yalnızca birer işaret.

Amerika Çöküşte mi?

Öyleyse bile bu çöküş kaçınılmaz mı yoksa hala ABD ve diğer ulusların kendilerini bundan kurtarmaya gücü var mı? ABD’nin istikrarlı bir düşüş içinde mi olduğu yoksa sonunda atlatacağı zor bir dönemden mi geçtiğini nasıl anlayabiliriz? ABD’nin çöküşüne dair yapılan yorumlar, çoğunlukla ABD’nin yolunu kaybettiği; kendisini eskiden başarılı kılan değerleri unuttuğu; karşısındaki problemlerle yüzleşme iradesine sahip olmadığı şeklinde. Bu karamsarlık, ABD’nin 11 Eylül sonrasındaki müdahaleleri nedeniyle dünya çapında taraftar ve dolayısıyla nüfuzunu kaybettiği inancına da dayalı. Guantanamo hapishanesi, şüpheli teröristlere uygulanan işkenceler, 2003 Irak işgali Amerikan markasına leke sürdürdü ve ABD’nin diğerlerini kendi tarafına çekme kabiliyetini oluşturan yumuşak gücüne darbe vurdu. Irak ve Afganistan’daki savaşlar, askeri gücün de sınırı olduğunu ispatlayarak ABD’yi zayıflattı. Amerikalılar ekonomileri daha iyi olan dinamik ülkelere bakıp “biz de bir zamanlar böyleydik” diye iç çekmekte ancak Amerikan toplumu benzer sıkıntıları daha önce de yaşadı. Günümüzdeki düşüş algısı ise 2008’den beri var olan iç karartıcı ekonomik durum ve mali açık göz önüne alındığında gayet anlaşılır. Çin, Hindistan, Brezilya, Türkiye ve diğer ekonomilerin belirgin şekilde büyüyerek küresel ekonomide geri dönüşü olmayan bir değişime işaret etmeleri de cabası. Bunlarla birlikte, ABD’nin her başarısızlığı çöküş izlenimini güçlendirmekte. ABD’nin ısrarına rağmen İran ve Kuzey Kore’nin nükleer programlarını durdurma taleplerine karşı gelişi; Arap ve İsrail anlaşmazlığı; Çin’in kurunu yükseltmemesi; Arap dünyasının Amerikan kontrolü dışına çıkışı gibi olaylar, artık ABD’nin dünyaya liderlik ettiği zamanların geride kaldığının ve ötekilere istediğini yaptıramadığının kanıtı adeta. Fakat bu çöküş algısını daha yakından incelemekte fayda var. Bir ulusun göreceli gücündeki değişimleri ölçmek zor ancak bazı temel göstergeleri atlamayalım. Diğer güçlere kıyasla ekonomisinin boyut ve etkisi; potansiyel rakiplere kıyasla askeri gücü; uluslararası sistemdeki siyasi etkileri hep birlikte kapsamlı ulusal gücü oluşturur. Buna zaman kavramını da eklemek lazım. Büyük bir gücün etkisinin azalması uluslararası gücün dağılımında temel değişikliklerle meydana gelen ve genellikle uzun vadeye yayılan bir süreçtir. Nadiren bir anda çökerler. Savaş nedeniyle yıkılsalar bile bu da uzun zamandır süregelen bir sıkıntı ve birikimin sonucudur. Britanya örneğinde olduğu gibi imparatorluğun çöküşü birkaç on yılı bulmuştur. Amerika’nın göreceli gerilediği savı, 2008 finans krizi sırasında ortaya çıkmış olmasa da daha bir mantıklı gelebilirdi. Dönemsel durgunluk veya ciddi bir ekonomik bunalım büyük bir gücün sonunun geldiği anlamına gelmez. ABD 1890’lar, 1930’lar ve 1970’lerde daha uzun ve derin ekonomik krizler yaşadı. Her defasında da on yıl içinde krizi atlattıp diğer büyük güçlere oranla daha fazla güçlendi. 20. yy başı, 1940’lar ve 1980’ler Amerikan küresel gücünün ve etkisinin zirve yaptığı dönemler oldu.

Yaklaşık on yıl öncesine kadar, ABD’nin gerilemesinden ziyade devamlı üstünlüğü konuşuluyordu. ABD’nin gücüne denk bir güç olmadığı; askeri, ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasi alanda ciddi avantajları olduğu ve Roma’dan beri kapsamlı bir tek kutupluluğun keyfini sürdüğu ileri sürülüyordu. Aradan çok geçmeden Amerika sonrası bir dünyadan bahsedilip ABD’nin çöküşünün kaçınılmazlığı konuşulmaya başlandı. Nitekim ABD’nin göreceli gücünün temelini oluşturan unsurlar bu kadar çabuk değişmiş olamaz. Temel göstergelerden başlarsak, yavaş büyüme ve durgunluğa rağmen, ekonomik açıdan ABD’nin dünyadaki konumu değişmedi. Gayri safi küresel hasıla (GSKH) payı, son on dört yıldır sabit biçimde devam etti. 1969’dan beri ekonomik üretimin çeyreği ABD’ye ait ve dünyanın halen en büyük ve en zengin ekonomisi. İnsanlar küresel ekonomideki payları giderek artan Çin, Hindistan ve diğer Asya toplumlarının yükselişine hayran kalmakta haklı ancak bunun bedelini küresel ekonomide azalan paylarıyla Avrupa ve Japonya’nın ödediğini unutmamak lazım. Çin’in yükselişine iyimser bakanlar, önümüzdeki 20 yıl içinde dünyanın en büyük ekonomisi sıfatını ABD’nin elinden alacağını öngörmekte. Ancak bir ekonominin büyüklüğü uluslararası sistemdeki gücüne denk demek değil. Öyle olsaydı, 19.yy başında dünyanın en geniş ekonomisi olan Çin kendisinden çok daha küçük Avrupa devletlerinin kurbanı olmazdı. Çin bu sıfatı yeniden elde etse bile kişi başı GSMH değerleri ABD ve Avrupa’ninkinden çok daha düşük olacak. Askeri kapasiteye gelince ABD hala denksiz. Açık arayla en güçlü ulus ve göreceli askeri gücünde henüz bir azalma yok. ABD savunmaya yıllık 600 milyar dolar harcamakta ve bu diğer büyük

güçlerin harcadığı miktardan fazla. Bu miktar, yıllık GDP'nin %4'üne eşit ancak 1950'ler ve 1980'lerde ABD'nin ayırdığı oranlardan daha az. En üstün silahlarla ve birebir çarpışmada en tecrübeli birliklerle donatılmış durumdaki hava ve kara kuvvetlerinin yanında dünyadaki en güçlü donanmaya sahip. Bu askeri ve ekonomik ölçütlere bakarsak bugünkü ABD'nin 1900'lerde çökmeye başlayan Britanya ile uzaktan yakından alakası yok. Daha çok 1870'lerde gücünün zirvesindeki Britanya'ya benzetilebilir. Bunun da değişeceğini tasavvur etmek zor değil ancak buna daha epey zaman var. Ancak diğerlerinin yükselişine ne demeli? Çin, Hindistan, Brezilya ve Türkiye gibi ülkeler ekonomik atağa geçmiş durumda. Bununun ABD gücü ve nüfuzunu etkileyip etkilemeyeceği değişir. Diğer ulusların gelişip ekonomik ilerleme kaydetmesi ABD'nin baskın güç konumunun gerileyeceği veya geri kalanların genel olarak güç ve nüfuz açısından ABD'ye yetişeceği anlamına gelmez. Brezilya'nın gayri safi küresel hasıladaki (GSKH) payı %2; Türkiye'ninki ise %1'in altında. Bu yeni oluşan pazarlar iş dünyasına heyecan katmış olsa da bir ülkenin cazip yatırım fırsatları sunması yükselen bir büyük güç olduğunu göstermez. Refah ve kalkınma uluslararası siyasette önem taşır ancak ekonomik büyüme ve uluslararası etki arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Mesela daha zengin bir Hindistan'ın veya Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın tüm serbestliğine ve ani çıkışlarına rağmen Türkiye'nin dünya sahnesinde on yıl öncesine oranla daha etkili olduğu söylenemez.

Tüm bu büyüyen ekonomilerin ABD üzerindeki etkisi büyümeyi kimin sağladığına bağlı. 20. asır başında Britanya'nın sorunu ABD'ye kıyasla gerilemesi değildi çünkü temel çıkarları birbiriyle çelişmiyordu. Asıl mesele Britanya'nın Avrupa kıtasında üstünlük hedefleyen Almanya'ya karşı göreceli gerilemesiydi. ABD içinse Soğuk Savaş sırasında Almanya ve Japonya'nın hızlı yükselişleri dünyadaki Amerikan üstünlüğünü azaltmıştı. Hem de son zamanlarda yükselen güçlerden kat be kat fazlasıyla. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin gayri safi küresel hasıladaki (GSKH) neredeyse %50 olan payı, 1970'lerin başında %25'e düştü ve öyle kaldı. Fakat Amerikan dünya düzeninin önemli destekçileri ve demokratik müttefikleri olan Almanya ve Japonya'nın yükselişi ABD'yi zayıflatmak yerine güçlendirdi. Ekonomilerinin büyümesi dengeleri öyle değiştirdi ki Sovyetler karşısında geri dönülmez bir değişim yaratarak Doğu Bloğunun sonunu getirdi. Günümüzde büyümekte olan ekonomilerin yükselişinin etkilerini değerlendirirken benzer hesaplar yapmalıyız. Barışçıl Brezilya veya ABD'nin stratejik partneri olan Hindistan ekonomisinin büyümesi Amerikan küresel gücünü niye azaltsın ki? ABD'nin gelecekteki rakibi büyük olasılıkla Çin olursa, daha zengin ve daha güçlü bir Hindistan, ABD için zarar değil yarar sağlar. Sonuçta Brezilya, Hindistan, Türkiye ve Güney Afrika'nın ekonomik büyüme döneminde oluşu ABD'nin stratejik konumuyla alakasız veya çıkarına olur. Şu anda sadece Çin ekonomisinin büyümesi Amerikan gücünün geleceğini etkileyebilecek düzeydedir ancak bu da Çin'in büyüyen ekonomik gücünü askeri güce aktarabilmesiyle belirlenecektir. Bu temel ölçütlere bakıldığında ABD gerilemeden muzdarip değil gibi görünse de etkisinin azaldığı, istediklerini yaptırmakta zorlandığı gerçek değil mi? Açıklaması ne olursa olsun ABD'nin gerilemesi, geri kalanların yükselişi, Amerikan kapitalizminin bariz başarısızlığı, Amerikan siyasetinin işlevsiz yapısı, uluslararası sistemin günden güne artan karmaşıklığı gibi sebeplere dayanarak ABD'nin artık dünyayı kendi menfaati ve ideallerine uyduramayacağı geniş çapta kabul görmekte. Dünyada her gün Amerikan çıkarlarına zıt ve ABD kontrolü dışında bir sürü şey oluyor. Ayrıca ABD'nin hep istediğini aldığı, yaptırdığı da doğru değil. Bir bakıma ABD'nin tesirinin azaldığı izlenimi de bu yanılgıya dayanmakta. Eğer Amerika'nın bugünkü göreceli konumunu değerlendirmek istiyorsak geçmişe ait bu yanlış algının nostaljik bir yanılsama olduğunu anlamamız gerek. Amerikan toplumu olarak Soğuk Savaş'ın ilk yıllarının tam anlamıyla Amerikan küresel üstünlüğünün ispatı olduğunu düşünmeye meyilliydik ancak durum hiç de böyle değildi. O dönemde ABD, bugün bildiğimiz dünyayı oluşturan Marshall planı, NATO, BM ve Bretton Woods ekonomik sistemi gibi olağanüstü işler başardı. Fakat her başarıya karşılık nükleer silahlanma ve balistik füzelerin artışı gibi ciddi aksilikler de oldu. Üstelik ABD'nin diğerlerini ikna etmek bir yana, en yakın müttefiklerine bile istediğini yaptıramadığı zamanlar da oldu. Mesela başta İngiltere olmak üzere Avrupalı müttefiklerinin Komünist Çin'i tanımasına; ardından İngiliz, Fransız ve İsrail birliklerinin Mısır'ı işgaline engel olamadı. Hatta öyle ki 1950'lerde ABD'nin çöküşe geçen bir süpergüç olduğunu iddia eden Çinli lider Mao, Amerika'nın Üçüncü Dünya'da yeni

şeylere müdahil olmaktan korktuğu kapitalist ülkeler üzerindeki egemenliğini giderek kaybettiğini ifade etti.

Peki ya ABD'nin sahip olduğu yumuşak güce ne demeli? Televizyon, medya, filmler, müzik ve ABD iç ve dış siyasetinin çekiciliği aracılığıyla Amerikan kültürünün temsil ettiği değerler nedeniyle bu yumuşak güç öğeleri diğer toplumları Amerika'yı takip etmeye yönlendirerek hayranlık uyandırdı denebilir. Ancak tarihsel gerçek bundan biraz daha karmaşık. II. Dünya Savaşı'nı takip eden 30 yıl boyunca dünyanın büyük kısmı ABD'ye ne hayranlık duydu ne de onu örnek aldı. Uluslararası ilişkileri de kimseyi pek memnun etmiyordu. Amerikan medyasının yaydığı görüntüler de iç açıcı değildi. Amerikan filmleri, yeni Amerikan kurumsal kültürünün boğucu kapitalist konformizmini gözler önüne seriyordu. *Çirkin Amerikalı* gibi en çok satan kitaplar patronluk taslayan hödük Amerikalıları anlatıyordu. 1950 ve 60'larda ırk ayrımcılığı almış başını gitmişti. Zenci öğrencilere tüküren beyazlar ve zenci göstericilere köpeklerle saldıran polislerin görüntüleri dünyaya yayılıyordu. Amerikan ırkçılığı Amerika'nın küresel imajını zedeliyordu. 1960-70'lerde çıkan isyanlar, Martin Luther King ve Robert Kennedy suikastleri, Watergate skandalı ABD'yi iyice gözden düşürdü. O yıllarda Amerikan dış politikasının da cazip bir tarafı yoktu. Eisenhower, mazlum halkların ABD'den nefret etmemesi için bir şeyler yapılması gerektiğini haykırıyordu ama CIA'in İran'da Muhammed Musaddık'ı ve Guatemala'da Arbenz'i devirmesinin pek katkısı olmadı. Ardından demokratik halefi J.F. Kennedy bir süreliğine daha çok sevilip daha iyi idare etti ama Amerika'nın şaşası Kennedy suikastıyla söndü. ABD'nin 1965'te Dominik işgali sadece Latin Amerika'yı değil Avrupalı müttefiklerini de kızdırdı. Güç kullanmanın her şeyi çözeceğine inanan, fazlasıyla güçlü Batılı bir sömürgeci süpergüç olarak Vietnam'ı işgali ise işleri çığırından çıkardı. Avrupalı gençler Amerikan politikalarını protesto etmek için sokaklara döküldü. Berlin'deki Amerikan Kültür merkezine binlerce öğrenci saldırdı. Amerikan kültürüne hayranlık yerini kızgınlığa ve öfkeye bırakmıştı. ABD'nin Vietnam ve diğer yerlerde yaptıkları Afrika, Asya ve Avrupa'da kaldıramayacakları kadar büyük bir yük oluşturunuyordu. Artık hiçbir ulusun Amerikan sistemine öyküneceği filan kalmamıştı. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında pek çok ülke SSCB ve Çin'in devlet kontrolündeki ekonomilerine özendi. Çünkü bu şekilde demokrasinin karmaşık sorunlarına bulaşmadan ilerleme sağlamak mümkün gibi görünüyordu. Kamu yönetimindeki ağır sanayiye yönelen Sovyet Blokundaki ülkelerin büyüme artışları Batılı ülkelerinkine eşitti. CIA direktörü Allen Dulles'a göre Üçüncü Dünya ülkelerindeki liderlerin çoğu Sovyet sisteminin Amerikan sisteminden daha hızlı sonuca götüreceği bir düzen olduğuna inanmaya başlamıştı. Mısır'da Abdülnasır, Endonezya'da Sukarno gibi diktatörler devlet hakimiyetindeki modeli özellikle cazip bulurken Tito ve Nehru da aynı fikirdeydi. Bağlantısızlar Hareketi liderleri, Batı'nın sömürgeci politikaları ve ırkçılığı nedeniyle eski sömürgeci efendilerine duydukları hıncı süpergüce dönüşen ABD'ye yöneltmişti. Stalin'in ölümünden sonra hem SSCB hem de Çin, üçüncü dünyayı kazanmak için adeta yarışa girdi. Yakın Doğu, Kuzey Afrika, Asya ve tüm Afrika halklarının Batı'ya karşı birleşeceğinden ve bunun kuşaklarca atlatılamayacak bir süreç olacağından endişe eden Eisenhower'a göre komünistlerin tatlı dilli yardım programlarına başlaması ABD için Stalin döneminde olduğundan daha büyük tehlike arz etmeye başlamıştı. Üçüncü dünyanın sola yönelmesinden korkan Eisenhower, Kennedy ve Johnson yönetimleri bol bol kalkınma desteği sağladı ama karşılığında bağlılık veya takdir garantisi kazanamadı. Üçüncü Dünya ülkelerinin Batı'ya duyduğu garez ABD'nin BM'deki nüfuzunu kaybetmesine sebep oldu ve ABD'nin Kore savaşının meşrulaştırıldığı yer olan BM, 1960 sonrasında Amerikan karşıtı ifadelerin sürekli dile getirildiği bir platforma dönüştü. 60'ların sonuna gelindiğinde Henry Kissinger, süpergüçlerin diğer devletleri etkileme kapasitesinin azaldığına dair Nixon'ı uyarıyordu. 70'lerde işler daha da zorlaştı. ABD, Vietnam'dan yenilerek çekildi ve ilk defa bir ABD başkanı skandal nedeniyle istifa etti. Ardından da tüm dünyada petrol fiyatları tavan yaptı. ABD'nin Orta Doğu'ya etkin biçimde tesir etmesi olanaksızlaşmıştı. Günümüzde İsrail ve Filistin'i uzlaştıramamanın ABD'nin başarısızlığı olarak gören veya Arap uyanışını idare edemeyişini acizlik ve gerileme olarak algılayanlar var. Fakat 1973'te Orta Doğu'nun önde gelen güçlerinin büsbütün savaşa girmesine de engel olamamıştı. Mısır ve Suriye İsrail'e saldırdığında Washington şaşakalmıştı. Sonunda ABD, Sovyet müdahalesini caydırmak için nükleer alarma geçmek zorunda kalmıştı. Bu savaş petrol ambargosuna neden oldu ve Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) dünya sahnesinde büyük bir güç olarak kurulmasına yol açtı. Bir avuç ufak devlet tarafından

aşağılanan ABD, savunmaya geçmişti artık. Çoğu Amerikalı bir dönemin sonuna gelindiği kanısındaydı. 1970'lerde yaşanan petrol fiyatlarındaki bu artış, Vietnam Savaşı esnasındaki Amerikan ekonomik politikalarıyla birleşince ABD ekonomisini ciddi bir krize sürükledi. 73-75 arasında GSYİH %6 oranında düştü, işsizlik %9'la iki katına çıktı. Amerikan toplumu yüksek enflasyonla durağan ekonomiyi birleştiren *stagflasyon* kavramıyla tanıştı. Amerikan ekonomisi 1973-1982 arasında üç kez iktisadi durgunluk yaşadı. Dönemin enerji krizi Amerikan toplumu için günümüzün mali krizine eş değerdi. ABD için en aşağılayıcı olanı da bu krizin sözde Amerikan müttefiki olan Suudi kraliyet ailesi ve İran Şahı tarafından yönlendirilmesiydi. 1979'da Şah devriliş İran iktidarına radikal İslam devrimi lideri Humeyni geldiğinde 52 Amerikalı bir yıl boyunca rehin tutuldu. Bu, ABD ve Batı'nın gerçekten çöküşe ve savunmaya geçtiğini gösteren, ekonomik ve siyasi menfaatlerini korumak için ellerinden bir şey gelmediğine dikkat çeken önemli bir mesajdı. Aslında 70'lerde dünya petrol piyasasında gücün el değiştirmesi, küresel siyasette meydana gelen çok daha kapsamlı bir değişimin parçasıydı. Kissinger bile daha önceki pek çok medeniyet gibi ABD'nin tarihsel olarak zirve noktasını geçtiğine inanmaya başlamıştı. Dolayısıyla Amerika'nın gerilemesine dair bir sav ileri sürülmek isteniyorsa, bunun başlangıcının ekonomik üstünlüğün kaybedildiği 70'lere tarihlenmesi gerekir. Çünkü o dönemde Amerikan ticari üretim fazlası ticaret açığına dönüştü; sosyal yardım programları şişti, Amerikan altın ve hazine rezervleri tükendi.

Ekonomik zorluklar beraberinde siyasi ve stratejik güvensizlik de getirdi. Amerika'nın Vietnam'dan çekilmesi tarihin Sovyetlerden yana olduğu inancını güçlendirdi. İki süpergücün de fazlasıyla gerildiği ancak savunmaya çok para ayırarak ve küresel sorumluluk alıp fazlasıyla uzaklara uzanarak kendi kendini hırpalamış, yorgun ve iflas etmiş bir uygarlık olarak ilk çökenin ABD olabileceği bile düşünülüyordu. Fakat 1989'da Berlin Duvarı yıkıldıktan 2 yıl sonra SSCB çöktü. ABD, Soğuk Savaşla başa çıkmaya çalıştıkça iflasın eşiğine gelirken, Japonlar parsayı toplamıştı. 1970'lerin sonunda yükselişe geçen Japon ekonomisi Güney Kore, Singapur ve Tayvan gibi diğer Asya kaplanlarının da dahil olduğu mucizevi bir hızla devam ederek ekonomik açıdan ABD'yi gölgede bıraktı. Japon ekonomisinin sadece göreceli gücü değil, ekonomik modelinin bariz üstünlüğü hayranlık uyandırıcıydı. Devlet idaresindeki Japon modeli ABD'nin bırakınız yapsınlar (*laissez faire*) serbest piyasa kapitalizminden kat be kat iyi işliyordu. En uzun ömürlü, işsizlik sorunu yaşamayan, okur yazar nüfuslu ve zengin-fakir arasındaki farkı en az olan toplumdular ve en kaliteli malları onlar üretiyordu. Dolayısıyla dünyanın önde giden sanayi toplumu olarak yeni süpergüç adayı Japonya, ABD'yi geride bırakacak gibiydi. Ancak bir süre sonra Japonya halen kurtulamadığı bir durgunluk dönemine girince ABD yine tek süpergüç olarak kaldı. Yine de ciddi küresel sorunları halledemediği ortadaydı. Körfez Savaşı'nı kazanıp NATO'yu doğuya doğru genişlettiler; onca kan döküldükten sonra nihayet Balkanlara barış getirdiler ama bunların bazıları bir o kadar sorunu ve başarısızlığı da beraberinde getirdi. Mesela Washington'ın ekonomik isteklerini dünyaya kabul ettirmişlerdi ama 1997 Asya krizi ABD'nin sunduğu ekonomik reçetelerin hatalı olduğunu ortaya koydu. İran ve Kuzey Kore'nin nükleer programlarını durdurmayı da beceremedi. Saddam Hüseyin'e karşı uyguladığı yaptırımlar başarısız oldu. ABD, yine başarısız olduğu bir askeri müdahaleden sonra Somali'den kovulduğu için ardından gelen Ruanda'daki soykırımı önleyemedi. 1990'larda başlıca çabası, Sovyet sonrası Rusya'da demokrasi ve serbest pazar kapitalizmine geçişe yönelik oldu. Ancak milyarlarca dolar ve danışmanlık akıtmasına rağmen, Rusya'da gelişen olaylar ABD'nin kontrolünden çıktı. Amerikalı liderler güya küresel üstünlüğe sahip oldukları zamanlarda dahi İsrail meselesinde bugünkünden daha başarılı değildi. Uzlaşma taraftarı, ekonomik açıdan başarılı Clinton hükümeti bile hem İsraililer hem de Filistinliler tarafından takdir görmesine karşın, eli boş döndü ve Filistin İntifada başladı. 1990'larda ABD'nin popüleritesi yanıltıcıydı. Samuel P. Huntington 1999'da yalnız süpergüç olarak tanımladığı ABD'yi, dünya çapında nefret edilen, aşırı zorlayıcı, müdahaleci ve her işe burnunu sokan, sömürgeci, hegemonyacı ve ikiye bölümlü olarak niteliyordu. İngiliz diplomatlara göre artık Amerikan toplumu dışında kimse ABD liderliğini istemiyordu ve dünya ABD'yi kendini beğenmiş ve tek taraflı olarak görüyordu. Fakat bu doğru değildi elbette. Soğuk Savaş boyunca ve 1990'larda ABD'nin liderliğine, korumasına ve desteğine muhtaç pek çok ülke vardı. Amerika'nın küresel tesirinin etkili olduğu II. Dünya Savaşı'ndan sonra üstün güç elbette ABD'ydı ve çok iş başarmıştı ama bu her şeyi başarmaya gücünün yeteceği anlamına gelmiyordu.

Madem ki ABD'nin şu anda gerileyip gerilemediğini ölçmeye çalışıyoruz, bu değerlendirmeyi mantıklı bir zemine oturtmak zorundayız. Günümüzdeki Amerikan etkisini geçmişte kalan efsanevi bir üstünlükle kıyaslayarak hiçbir yere varamayız. Uluslararası üstünlük, bir devletin birçok meselede diğerlerinden daha fazla aktörü etkilemesi anlamına gelir ancak tüm meselelerde bütün toplumların tutumunu etkilemesi söz konusu olamaz. Diğer uluslara ne yapacağını emretmek günümüz dünya düzeninde başarılı liderliğin ölçütü değildir. Amerikan dünya düzeninin özelliklerinden biri daha çok sayıda ülkenin hareket serbestliği oluşu olduğuna göre şu anda bazı yükselen güçlerin dikkat çekici bağımsızlığı başarı olarak görülebilir. Bu, uluslararası diplomasiye olan genel demokratik yaklaşımın yanı sıra, kısmen Amerikan tarzı küresel liderliğin temelindeki tereddüt ve tutarsızlıkla alakalıdır. Bu, en basit haliyle bir "ada" devletinin dünyanın güç merkezlerini uzaktan etkilediği tek-kutuplu dünya düzeni yapısına özgüdür. Diğer alternatiflere kıyasla, daha çok sayıda ülkenin daha serbest hareket edebilmesine yol açmaktadır. Mesela Soğuk Savaşın çift kutuplu düzeni çok daha kısıtlayıcıydı. Ülkeler ya Sovyet cephesine ya da Batı'ya bağlıydı. Bağlantısızlar Hareketi ve De Gaulle yönetimindeki Fransa bu dönemi, deli saçması bu dış politika kısıtlamalarından nasıl sıyrılacağına mücadeleleriyle geçirdi. Çok-kutuplu dünya düzenleri de daha kısıtlayıcıdır. Büyük güçlerin diğer güçleri tehdit edecek bir şey yapmamaları gerekir. Daha küçük güçler, ise her biri kendi etki alanında hakim olmak isteyen büyük güçler karşısında kısıtlanır ve ihtilaf yaratacak faaliyetlerde bulunmalarına izin verilmez. Tek kutuplu düzende ise daha küçük ülkeler daha fazla bağımsızlığın keyfini sürer çünkü süpergüç isterse bölgesel büyük güçlerin onlara baskı uygulamasını önler. Yani mevcut düzende daha çok ulusun daha serbest hareket etmesi ABD'nin gücünün azaldığını göstermez. Düzenin başarısının göstergesi ABD'nin herkese ne yapacağını söylemesi değildir. Düzenin kendisinin, demokrasinin, refahın ve güvenliğin yayılmasının sağlanmasıdır. Brezilya'nın dış siyasette daha özgür ve bağımsız hale gelmesi düzenin başarısının göstergesi sayılırken, İran'ın nükleer silah üretmesi başarısızlığının habercisi olarak kabul edilebilir.

Bugün ABD herkese her istediğini yaptıramasa da, tüm tartışmaya rağmen Irak'ta Vietnam'dan daha başarılı olmuştur. Ancak 1990'larda olduğu gibi İran'ın nükleer hırslarını sınırlayamamasına karşın, daha etkin bir silahlanma karşısı küresel yaklaşım başlatmıştır. 1990'larda terörist ağların çökertilmesi ve terörist saldırıların engellenmesinde hayli beceriksiz olduğu için 11 Eylül olayları yaşanmıştır. Bunlarla karşılaştırıldığında son zamanlarda El Kaide'yi yok etme çabası gayet başarılı olmuştur. Bu arada ABD'nin Avrupa ittifakı hala sağlamdır; Avrupa'nın eskisinden daha zayıf olması ABD'nin suçu değildir. Asya'daki müttefikleri ise son dönemde tartışmaya açık biçimde güçlenmiştir ve ABD daha önce gergin olan Hindistan'la olan ilişkilerini de düzeltmeyi becermiştir. Yani her zaman olduğu gibi durum karışıktır. ABD'nin etkisinin bugünden daha çok ve daha az olduğu zamanlar vardır. Nüfuzun gösterilmesi için daima mücadele gerekir. Amerikalılar da II. Dünya Savaşı bittiğinden beri etkilerinin azalıp azalmadığına dair daima endişeli olmuş ve diğer güçlerin yükselişlerinden kaygı duymuşlardır. Hangi dönemde olursa olsun, uluslararası ortamı şekillendirmek ve dış politika çok zor bir iştir. Çok az güç buna kalkışmış ve en güçlü olanlar bile hedeflerine nadiren ulaşabilmiştir.

Günümüzün zorlukları çok büyüktür. Çin'in yükselişi de bunların en bariz olanıdır. Fakat bunlar ABD'nin Soğuk Savaş sırasında karşılaştığı zorluklar kadar büyük olamaz. Amerikalılar II. Dünya Savaşı sonunda büyük bir stratejik krizle karşı karşıyaydı. SSCB Avrupa, Orta Doğu ve Doğu Asya'da çok önemli stratejik merkezleri tehdit etmekteydi. Buna karşılık ABD'nin kendi gücünü ortaya koyması gerekiyordu. Bazısı eskiden düşmanı olan yerel güçlerle birlik olması ve kendi ayakları üzerinde durup Sovyet baskısına direnmeleri için onlara ekonomik, siyasi ve askeri destek sağlaması gerekti. Sovyetler tesirliydi ve Amerikan çıkarlarına baskı uygularken ABD, zayıf, etkisiz ve güvenilmez uydu devletler, kukla hükümetler kurmaya çalışırken bocalıyordu. Oysa bugün Çin'in durumu bunun tam tersi. Sovyetlerden daha zengin olan ve daha da zenginleşecek olan Çin, elbette dünyada çok daha geniş çaplı bir ekonomik etkiye de sahip olacak. Buna karşın Sovyetlerden daha zor bir jeostratejik konumda. II. Dünya Savaşı ile uzun süredir atlatmaya çalıştığı göreceli zayıf konuma düşen Çin'in komşularının birçoğu ABD ile stratejik açıdan yakın bağlantıda olan güçlü ülkeler. Tayvan bağımsız kaldıkça Çin'in bölgede egemen olması bayağı zor. Japonya, Kore ve Avustralya gibi bölgedeki diğer güçlü ülkelerin Amerikan kuvvetleri ve üslerine evsahipliği yapması da cabası. Çin'in ABD'yi Batı Pasifik'teki üslerinden çıkarmasının mümkün olabilmesi

için en azından birkaç tane müttefik edinmesi şart. Uzak bölgelerde üsleri olan da, Çin'in ana ticaret yolları üzerinde donanması bulunan da ABD. Dolayısıyla yükselen güç olarak Çin'in işi daha zor. Çin'in ABD'yi mevcut konumundan düşürmesi gerekirken ABD'nin sadece elindeki koruması yeterli. Fakat acaba ABD bunu yapabilir mi? Amerikalıların şu andaki karamsar ruh haline bakılırsa çoğu, bir zamanlar oynadığı üstün rolü devam ettirip ettiremeyeceğinden şüpheli. Şu anki durumda 1987'den olduğundan çok daha fazla gerilmiş ve sınır ötesine uzandığı halde hiçbir şeye yetişemeyen bir imparatorluğu andırdığı iddia edilmekte. Mali kriz, siyasi sistemin kilitlenmiş, eğitim sisteminin zayıf oluşu, Amerikan toplumunun türlü dertleri, maaşların artmaması ve gelir adaletsizliği, yıpranmış altyapı nedeniyle ABD'nin uluslararası masraflarını kısip denizaşırı işlerinden vazgeçerek, eskiden olduğu gibi dünyayı şekillendirmekle uğraşmak yerine ülkeyi sınırları içinde inşa etmeye odaklanmasının gerektiği kanaati hakim. Tabii bu varsayımların da incelenmesi lazım. ABD'nin sınırları dışına ne kadar aşırı uzanmış olduğuna bakarsak tarihsel olarak düşündüğümüzde sanıldığı kadar olmadığını fark ederiz. Dünyanın çeşitli yerlerinde konuşlanmış bulunan Amerikan kuvvetlerinin sayısı eskiden olduğundan daha fazla değil. Denizaşırı bölgelerde toplam 500 bin askeri var. Bu Soğuk Savaş zamanındakinden daha düşük. Mesela 1957'de bu rakam 750 bindi. ABD'nin denizaşırı asker gücü sadece Sovyetlerin çöküşüyle 11 Eylül arasındaki dönemde bugünkünden azdı. Amerikan nüfusunun artışı göz önüne alındığında ise bu karşılaştırma daha dikkat çekici hale gelir. 1953'te Amerikan nüfusu sadece 160 milyonken denizaşırı asker gücü 1 milyondur. Bugünse nüfus 313 milyona katlandı ancak denizaşırı görev yapan asker sayısı yarım milyona indi. Bunca asker gücünün görevlendirilmesine ayrılan mali giderler ulusal ekonomiyi tehdit eder gibi gözükse de işin aslı başka. Geleceğe dair korkutucu tahminlerin nedeni savunma harcamalarındaki artış ve dış yardımlardan ziyade geleceğe yönelik tasarlanan şişkin sağlık, sosyal güvenlik gibi devlet harcamaları. Savunma bütçesinde yapılacak kısıtlamalar sadece yıllık 50 ila 100 milyar dolar tasarruf sağlayabilir. Bu da ABD'nin 1.5 trilyonluk yıllık açığının sadece %4 ila %8 gibi bir oranına denk. Yani savunmaya harcanan miktar, GSMH'nin yalnızca %3.4'ü. İleride daha da düşmesi muhtemel. Bu açıdan bakılınca dünyanın süpergücü olmanın maliyeti fahiş değil. Eğer bu hesapta ciddiysek bu konumu korumanın maliyetinin değerlendirilmesi, kaybedince ne olacağını düşünmeden olmaz. Amerikalılar için otoriter rejimlerle değil de demokratik ülkelerle birlikte yaşamının tutarı nedir? ABD'nin dünyadaki rolünün indirgenmesinin maliyeti kesinlikle ölçülemez fakat bazı potansiyel maliyetleri ölçebiliriz. Örneğin, Amerikan askeri gücünün azalması, ABD'nin şimdiye dek kurmuş olduğu uluslararası ekonomik düzenin dağılmasına yol açarsa; Amerikan donanması artık koruyamadığı için ticaret yolları güvenli olmaktan çıkarsa; Amerikan süpergücünün kısıtlaması olmadığı için büyük güçler arasında bölgesel savaşlar patlak verirse; artık yardımlarına koşamayacağı için ABD müttefiklerine saldırılar olursa; uluslararası sistemin çoğunlukla serbest ve açık yapısı değişirse gayet ölçülebilir masraflar çıkacaktır. Üstelik bunların, savunma ve dış yardım bütçelerinde yılda 100 milyar dolarlık tasarruf edilmesinden çok daha fazla olacağını öngörmek zor değil.

Bu bir anlamda garantisi ve sigortası olmayan ikinci el bir araba kullanmaya benzer. Peki kaza yaptığınızda ne olur? Amerikan askeri gücü hem ihtilaflara mani olarak kaza riskini azaltır hem de kaybetme ihtimalini indirgeyerek kaza halinde masrafları düşürür. Bunların da tasarruf olarak hesaba katılması gerekir ve bu basit hesaplama, ABD'nin dünya düzenine dahil olmasındaki mevcut düzeyini korumak daha ucuza gelebilir.

Belki de Amerikalıların günümüzdeki karamsar ruh halinin altında yatan, dünyadaki rolünü sürdürüp sürdüremeyeceğinden çok Amerikalıların üzerlerinde baskı yaratan ekonomik ve sosyal meselelerini halledip halledemeyecekleridir. Eğer ABD mali krizi çözemezse ekonomik çöküşün başlayabileceği doğru. Bu askeri kapasitesini sürdürmesine de engel olur. Dolayısıyla dünyanın en tesirli gücü olarak kalabileceğine dair şüphe doğurur. Amerikan halkı sosyal sıkıntılarla siyasi çözümsüzlükleri ve dünyada yükselen diğer güçleri dert etmekte haklı. Acaba Amerikalılar 21.yy'da etkin rekabet uğruna yapılması gerekenleri becerebilir mi? Kim bilir? Amerikan tarihine bakacak olursak en azından bir umut var. Amerikan toplumu daha önce de pek çok zorluk atlattı. Dolayısıyla ne yaşanan sıkıntılar ne de boyutları benzersiz değil. Elbette geçmişte başarılı olmuş olmaları gelecekte de böyle olacağını garantilemez ancak aptallaştırıcı özelliklerine rağmen, Amerikan sisteminin tarihsel olarak jeopolitik

rakipleri dahil birçok topluma göre zorluklara göğüs germe kapasitesi çok yüksektir. Bu kuşkusuz toplumun göreceli özgürlüğüne; mevcut iktidar yapısı dışından çıkan yenilikçi yaklaşımı ödüllendiren anlayışına ve siyasi kurumları değiştirebilecek etkiyi yaratacak hareketlere izin veren nispeten açık politik düzene bağlıdır. Öte yandan Amerikan sistemi ağır ve hantaldır. Ulusun kurucuları federal sistemi denetim ve denge (checks and balances) uygulamasıyla ve yazılı bir anayasa ve haklar bildirgesiyle düzenlemiştir. Fakat sistem aynı zamanda değişime elverişlidir. Kritik seçimler ara sıra değişime, dönüşümlere imkan sağlayarak çözümsüz görünen eski sorunlara yeni siyasi çözümler getirir. Tabii ki bunların da garantisi yoktur. Örneğin siyasi sistem savaş çıkmadan kölelik meselesini çözemezdi. Fakat tarihi boyunca Amerikalılar birçok meselede ulusal bir mutabakata varıp uygulamanın bir yolunu buldu. Mesela 1987'de çözümsüz görünen uzun vadeli ekonomik krize karşı Amerikalı politikacılar ve işadamları harekete geçti. Masrafları kısıp şirketlere çeki düzen vererek; yeni teknolojilere yatırım yaparak; iletişim devrimini devreye sokarak; devletin açıklarını kısarak verimliliği yıldan yıla arttırdılar. Dolayısıyla şu son zorlu krize karşısında da Amerikalıların yükselmesi muhtemel. Diğer ülkelerin de önceden olduğu gibi kendilerine göre zorluklarla karşılaşacağı öngörülebilir. Halihazırda ekonomik mucize yaşayan toplumların hiçbiri sorunsuz değil. Brezilya, Hindistan, Türkiye ve Rusya'nın inişli çıkışlı tarihleri de önlerindeki yolun pürüzsüz olmayacağını göstergesi. Esas soru, kısa vadede bazı stratejik ekonomik kararların alınmasında oldukça etkili olan Çin'in otokratik modelinin uzun vadede değişen uluslararası ekonomik, politik ve stratejik ortama uyum sağlayacak kadar esnek olup olmayacağı.

Sonuçta, geçmişte ABD'nin krizlerden diğer ülkelerden daha güçlü sıyrılıp rakiplerini geride bırakmasının nedeni sadece şans olamaz. Yine böyle olacağına inanmak da sadece ümit etmekten öte bir şeydir. Fakat tehlike baki. Ülke mücadeleye devam ederken Amerikalılar kendi kendilerini çöküşün kaçınılmaz olduğuna inandırabilir ve ABD'nin iç işlerini düzenlemek için dünyadaki sorumluluklarından elini ayağını çekmesi gerektiğine ikna olabilir. Gerilemeyi kabul etmek çoğu için II. Dünya Savaşı'ndan beri sırtlandıkları ahlaki ve maddi yüklerden kurtulma anlamına gelebilir. Çoğu 1900'lerin zengin, güçlü ve dünya düzeninden sorumlu olmayan Amerikası'na dönmek isteyebilir. Soğuk Savaşın bitiminden beri her başkan adayı yurtiçi meselelere odaklanacaklarını vaat etmiş, ancak başa geçer geçmez bu sözlerinden dönmek zorunda kalmıştır. Bu gidişatın altında yatan varsayım mevcut dünya düzeninin Amerikan gücü olsun olmasın öyle ya da böyle süreceğidir ancak başkan oldukları gibi dünya düzeninin Amerikan liderliği ve ABD'nin sürekli desteğine ihtiyaç duyduğu gerçeği ile yüzleşmişlerdir. Görevleri başkalarının üstleneceği ya da herhangi birinin zorlaması olmaksızın dünya düzeninin yarar sağlamaya devam edeceği farz edilir. Fakat maalesef mevcut dünya düzeni çok hassas ve kendine has. Koruyup devamını sağlamak her zaman meşakkatli olmuştur ve gelecekte de zor olacaktır. İmparatorluklar ve büyük güçler de çöker, asıl soru bunun ne zaman olacağıdır. ABD, önümüzdeki 20 yıl içinde çökecek mi yoksa 2 asır daha dayanacak mı sorusu Amerikalılar için de dünya için de önemlidir. Belki Amerikalılar, Amerikan dünya düzeninden sonra ne geleceğini bilebilseler, Amerikan dünya düzenini muhafaza etmeye ve kurdukları dünyayı sürdürmek için mücadele etmeye daha hevesli olurlar; en azından sistemdeki değişikliklerin kendilerinin ve başkalarının yararına işleyen düzenin temelini çürütmemesi için uğraşırlardı. Bunun için gerekli olan ise bütün barbarlığına rağmen, bu devri insanlık için altın çağa dönüştüren siyaset, ekonomi ve güvenlik temellerini desteklemek. Siyaset, ekonomi ve güvenlik ideallerimizi çıkarılardan ayırmaya, demokrasi desteğini güvenliğin savunulmasından ayrı tutmaya meyilliyiz. Ancak Amerikan dünya düzeninde hepsi birbiriyle ilintili.

Liberal dünya düzeninin yalnızca liberal ülkelerce destekleneceği gerçeğinden yola çıkarsak, Çin veya Rusya gibi otoriterlerin demokratik yönetimleri ve liberal ekonomik prensipleri destekleyeceğini beklemek aptallık olur. Bu yüzden mevcut dünya düzeninden çıkar sağlayan Amerikalılar ve diğer liberal toplumların otoriter ülkelerde daha kapsamlı demokratik ve liberal reformlar yapılması menfaatindedir. Demokrasiyi desteklemek Amerikan ilkleriyle uyumludur, dahası liberal dünya düzeninin devamı buna bağlıdır. ABD'nin eninde sonunda küresel gücü daha zengin ve daha güçlü bir Çin ile paylaşması gerekecekse, Çin'in otoriter mi kalacağı yoksa siyasi ve ekonomik olarak açılıp açılmayacağı gelecekteki dünya düzeni açısından büyük fark yaratacaktır. Çin süpergücü demokratik olsa da karşısında mecburen gücü azalan ABD'ye elbette meydan okuyacaktır ama en azından demokratik olduğu için liberal dünya

düzenini sürdüreceğine güvenilebilecektir. Böylece Amerikan toplumu da gelişmeye devam edebilir. Aynen 20.yy'da hakimiyetin İngilizlerden Amerikalılara geçişinde olduğu gibi. İngilizler, güvenli bir şekilde gücü yükselen ABD'ye devredebilmiş, ABD de gücü tekrar birleşik ve barışçıl bir Avrupa'ya teslim edebilmiştir. Amerikalılar da yükselen Çin demokratikleştikçe nispeten gücü ve nüfuzu Çinlilere teslim etmekte o kadar zorlanmayacaktır. Daha geniş çaplı bakarsak, Amerikalıların küresel eğilimin ne yönde olduğuyula ilgili çıkarları da söz konusu. Mesela Arap Baharının yeni demokrasilere mi yol açacağı yoksa yeni teokratik rejimlerin mi zafer kazanacağı meçhul. Ekonomik açıdan Amerikalıların uluslararası serbest ticareti ve serbest piyasa rejimini devam ettirmesi gerek. Bu da ekonomilerini sürdürülebilir kalkınmaya dönüştürmeleri anlamına geliyor. Bu da ancak rekabetin giderek arttığı uluslararası ekonomide Amerikalıların diğerleriyle yarışabilmesi için daha iyi eğitilip yetiştirilmesiyle mümkün. Teknolojik icatlara uygun ortamın sağlanmasının yanında korumacılığa karşı koymak ve serbest ticaretle uğraşan diğer ülkelerle birlikte Amerikan nüfuzunu Çin ve başka yerlerdeki devlet kapitalizmine karşı kullanmak da lazım. Birlikte gayri safi küresel hasılanın (GSKH) yarısından fazlasına sahip olan ABD ve Avrupa'nın bu ve benzer konularda birbirinden vazgeçmemesi önemli. Birbirlerinin acılarından zevk almayı bir kenara bırakıp yükselmekte olan iç ve dış zorluklar karşısında serbest ticaret ve serbest pazar uluslararası sistemine odaklansalar, Asya hakimiyetindeki bu asırda bile küresel nüfuzlarını kullanabilirler.

Amerikan kaba gücü meselesine gelince, son zamanlarda askeri güce çok vurgu yapıldığına ancak yumuşak güce ya da başka bir deyişle 'akıllı güce' yeteri kadar önem verilmediğine dair söylemler var. Askeri gücün sınırlarını ve maliyetini gözler önüne seren Irak ve Afganistan deneyimlerinden sonra bu anlaşılabilir elbet. Yine de yumuşak gücün sınırlarını da hatırlamakta fayda var. Uygulanması en zor olan bu güç türünün etkisini ölçmek zor ancak tesirini mübalağa etmek kolay. İnsanlar ve toplumlar Amerikan müziğini ve filmlerini sevebilir ancak bu beğeni temel çıkarları söz konusu olduğunda ekonomik, siyasi ve stratejik tutumlarını belirlemez. ABD'nin dünyanın geri kalanına cazip gelmesinin nedeni yalnızca kültürü, bilgeliği veya idealleri değildir. Bunlar bazen önemli rol oynamış, bazen de alakasız kalmıştır. Daha tutarlı olan unsur ise Amerikan gücü ile nasıl ve niçin kullanıldığıdır. Roma İmparatorluğu'ndan beri geçerli olan kural hala geçerlidir. Onu koruyacak bir güç olmadıkça dünya düzeni olamaz. Kuralları belirleyecek, kurumları oluşturacak, ekonomik düzeni ve barışı koruyacak bir güç şarttır. Askeri gücün kötüye kullanılması mümkündür, çözüm getiremeyeceği yerlerde etkin olmayan bir şekilde uygulanabilir ancak yine de gereklidir. Gücü reddeden herhangi bir toplumun herhangi bir dünya düzeni kurması beklenemez. Eğer ABD mevcut düzeni koruyamayacak gibi görünmeye başlarsa düzen dağılıp gevşemeye başlar. Diğer halklar Amerikalıların bu aciz halini cazip bulabilir ancak yardıma ihtiyaçları olduğunda ABD'nin elinden bir şey gelmezse başka ayarlamalar yapmaları gerekecek. Demek ki bir kez daha Amerikalıların dünya sahnesinde oynayacakları rolü seçmeleri gerekmekte. Bunu tereddüt, belirsizlik ve endişe içinde yapacakları kesin. Oynadıkları rolün çok masraflı olduğuna da kanaat getirebilirler. Fakat maliyeti tartarken kendilerine sormaları gereken soru şu: Amerikan dünya düzenini muhafaza etmeye değer mi? Elbette dünya değişiyor ve her şeyi muhafaza etmek mümkün değil. Bilim, teknoloji, yeni iletişim ve ulaşım araçları, hesaplamalar yeni davranış kalıplarına, yeni ekonomik oluşumlara ve çevrede değişikliklere imkan veriyor. Uluslararası alanda ülkeler arasındaki ve devletlerle sivil aktörler arasındaki güç dağılımı sürekli bir değişim içinde. Bazı uluslar zenginleşip güçlenirken bazıları fakirleşip zayıflıyor. Bireylerden oluşan ufak çaplı gruplar güçlü ülkelere eskiden olduğundan çok daha fazla zarar verebiliyor. Gelecekte yeni teknolojiler dengeyi yine onların aleyhine değiştirebilir. Geçmişe takılıp kalmak ve eski usullerin yeni durumlarda da yeterli olacağına inanmak faydasız. Dünyanın ve ABD'nin yeni olana uyum sağlaması şart. Ancak değişimden bu kadar mest olmak da doğru değil. Çünkü bu, güç, insan doğası ve dünya düzenini biçimlendiren inanç ve iktidar ilişkileri hakkındaki bazı temel ve süregelen gerçeklerin farkına varmamıza mani olabilir. Geçmişe sarılmadan tarih bilincine sahip olmalıyız. Ancak içinde bulunduğumuz devrin kendine has özelliklerinin de farkında olmalıyız. Tüm hataları ve dertlerine rağmen Amerika'nın kurduğu dünya düzeni, insanlık tarihinde olağanüstü önemlidir ve dünya için iyi olan Amerika'nın çökmeye kalkışmamasıdır. Gün gelir yok olup gittiğini görebiliriz ancak şu anda tercih hala bizim.